

હરિકેશીય

હરિકેશ મુનિનું

૧૨

આત્મવિકાસમાં જાતિનાં બંધન દોતાં નથી. ચંડાલ પણ આત્મકલ્યાણનો માર્ગ આરાધી શકે છે. ચંડાલજાતિમાં ઉત્પન્ન થનારનું પણ હૃદય પવિત્ર હોઈ શકે છે.

હરિકેશ મહામુનિ ચંડાલ કુળમાં જન્મ્યા છતાં શુભના ભંડાર હતા. પૂર્વના યોગસંસ્કાર દોવાથી નિમિત્તવશાત્ વૈરાગ્ય પામી ત્યાગી બન્યા. ત્યાગ લીધા પછી એક દેવે તે તપસ્વીની આક્રમમાં આકરી ઠસોટી કરેલી. સત્યા સુવર્ણની જેમ પાર ઉતરેલા તે મહામુનિ પ્રત્યે પ્રસન્ન થયો. પછી તે દેવ મુનિ સાથે દાસ બનીને કાયમ રહ્યો.

એકદા યક્ષમંદિરના સભામંડપની અંદર (૩ જ્યાં તે દેવનો વાગ્યો હતો) આકરી તપશ્વર્યાથી મૂશ થયેલા હરિકેશ ધ્યાનમગ્ન થઈ ચંડાલ ઊભા હતા.

દોશલ રાજાનાં પુત્રી ભદ્રા તેમની સાહેલીઓ સાથે તે જ મંદિરમાં દર્શનાર્થે આવેલાં.

ગર્ભદાર નજીક બેઠે સૌએ દેવનાં પેટભરી દર્શન કર્યાં. દર્શન કરીને પાછા ફરતાં દરેક મેહગરીઓ મીઠાઈ સભામંડપના

‘ገላቤጥነት’ በጥንቱ ‘ጥገላቤጥ’ ስሮ ስለነበረና ‘ገላቤጥነት’ ይባላል [፩]

—: ገላቤጥነት በጥንቱ ይባላል ስለሆነ (ገላቤጥነት ይባላል) (ገላቤጥነት ይባላል) ይባላል [፪]

በጥንቱ ይባላል ስለሆነ (ገላቤጥነት ይባላል) ይባላል [፫]

—: ገላቤጥነት በጥንቱ ይባላል (ገላቤጥነት ይባላል) ይባላል [፬]

—: ገላቤጥነት በጥንቱ ይባላል (ገላቤጥነት ይባላል) ይባላል [፭]

—: ገላቤጥነት በጥንቱ ይባላል (ገላቤጥነት ይባላል) ይባላል [፮]

—: ገላቤጥነት በጥንቱ ይባላል (ገላቤጥነት ይባላል) ይባላል [፯]

—: ገላቤጥነት በጥንቱ ይባላል (ገላቤጥነት ይባላል) ይባላል [፰]

—: ገላቤጥነት በጥንቱ ይባላል (ገላቤጥነት ይባላል) ይባላል [፱]

ઉચ્ચ ભૂમિમાં કે નીચ ભૂમિમાં (બન્ને સ્થળે) કૃષિકારો આશા-
પૂર્વક યોગ્યતા જોઈ ખીજ વાવે છે. એ શ્રદ્ધાથી અને આપો.
અને આ ખરેખર પવિત્ર ક્ષેત્ર સમજી તેની આરાધના કરો.
નોંધ:—આ વચનો તે દેવ જ મુનિના મુખેથી જોલાવતો હતો.

ન્યાં વાવેલાં પુષ્પો જો છે (જે સુપાત્રમાં નાખ્યાથી દાન
કળે છે), તે ક્ષેત્રો અમોએ જાણી લીધાં છે. જાતિમાન અને
વિદ્યાવાન બ્રાહ્મણો છે તે જ ક્ષેત્રો ખૂબ મુંદર છે.
નોંધ:—આ વચનો ત્યાં યજ્ઞશાળામાં રહેલા ક્ષત્રિયોનાં છે.

ક્રોધ, માન, હિંસા, અસત્ય, અદત્ત અને અપરિગ્રહ વગેરે
દોષો જેનામાં છે, તેવા બ્રાહ્મણો જાતિ અને વિદ્યા બન્નેથી
રહિત છે. તે ક્ષેત્રો તો પાપને વધારનારાં છે.

નોંધ:—તે વખતે કેટલાક બ્રાહ્મણો પોતાના બ્રાહ્મણધર્મથી પતિત
મહાહિંસાઓને ધર્મ મનાવવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. તેવાઓને ઉદ્દેશીને
શ્લોક યક્ષની પ્રેરણા દ્વારા મુનિના મુખમાંથી જોલાયો.

૧. વેદાને લખ્યા છતાં તેના અર્થને જરા પણ જાણી શકતા
નથી. માટે ખરેખર, તમે વાણીના ભારવાહક છો. જે મુનિ-
પુરુષો સામાન્ય કે જાણી દાઈ પણ ધરોમાં જઈ શિક્ષાવૃત્તિથી
સંયમી જીવન ગુજારે છે તે જ ક્ષેત્રો ઉત્તમ છે.

આ સાંભળીને બ્રાહ્મણ પંડિતોના શિષ્યો ખૂબ ક્રોધ્યા
અને કહ્યું:—

૨. અમારા ગુરુઓની વિરુદ્ધ જોલનાર સાધુ ! તું અમારી
સમક્ષ આ શું જોલી રહ્યો છે ? આ અત્રપાન ભલે ને બધું
નાશ પામે, પણ હવે તને તો નહિ જ આપવાના.

૩. સમિતિઓથી સમાહિત (સમાધિસ્થ), શુપ્તિઓથી શુપ્ત
(મન, વચન અને કાયાથી સંયમી) અને જિતેન્દ્રિય એવા
મને આવું શુદ્ધ ખાનપાન નહિ આપો તો આજે 'યજ્ઞોનો

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની

અર્જુનવાળો અને મલિનતાથી પિશાય જેવા દેખ
ગળે વસ્ત્ર વીંટાળાને ઢાણુ ચાલ્યો આવે છે? (તે
આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર્યું.)

હવે મુનિને સંબોધીને કહે છે :-

[૭] રે! આવો અદર્શનીય (ન જેવા લાયક) તું ઢાણુ છે!
કઈ આશાથી અહીં આવ્યો છે? અર્જુન વસ્ત્ર અને મે
પિશાયરૂપ થયેલો તું અહીંથી જા. અહીં શા માટે જાઓ?

[૮] આ જ વખતે તે મહામુનિનો અનુકંપક (પ્રેમી) તિન્દુકટ્ટ
વારણી યજ્ઞ (દેવ) પોતાના શરીરને ગુપ્ત રાખીને (મુનિના
શરીરમાં પ્રવેશ કરીને) આ વચનો કહેવા લાગ્યો :-
નોંધ :- જે દેવ એ મહામુનિનો સેવક બન્યો હતો તેણે
મુનિશ્રીના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો.

દુઃ સાધુ છું, અભયારી છું, સંયમી છું; ધન, પરિવ્રજ અને
દૂષિત ક્રિયાઓથી વિરક્ત થયો છું; અને તેથી જ ખીન
માટે થયેલી ભિક્ષા જોઈને આ વખતે અન્નને માટે
આવ્યો છું.

નોંધ :- જૈન સાધુઓ ખીનને માટે થયેલી ભિક્ષા જ અન્ન
છે; પોતાને માટે તૈયાર કરેલા આદારને સ્વીકારતા નથી.
તમારું આ ભોજન ઘણું અપાય છે, ખવાય છે અને ભોજન
ય છે. માટે બાકી વધેલું થોડું આ તપસ્વી પણ લઈ
જાય. કારણ કે હું ભિક્ષાજીવી છું, એમ તમે જાણો.
ભિક્ષા ભોજ્યા:-) આ ભોજન આત્મજોને માટે જ તૈયાર
છે. અહીં એક આત્મજી પક્ષ માટે જ તે સિદ્ધ થયું છે. ૧
આવું અન્નપાન તને નહિ આપીએ. શા માટે અહીં
હો?

જીવન જીમિમાં કે નીચ જીમિમાં (જન્મે સ્થિત) પ્રવિહારો આશા-
પૂર્વક ચોખ્ખતા ભોઈ જીજ વાલે છે. એ મદારી અને આપો.
અને આ ખરેખર પવિત્ર ક્ષેત્ર સમજી તેની આરાધના કરે.
નોંધ:—આ વચનો તે દેવજ મુનિના મુખથી બોલાવતો હતો.

જીવનાં વાલેલાં પ્રવૃત્તિ ડગે છે (જે સુપાનમાં નાખ્યાથી દાન
ક્ષેત્ર છે), તે ક્ષેત્રો અમોએ જાણી કીધાં છે. અતિમાન અને
વિદ્વાદાન આત્મજો છે તેજ ક્ષેત્રો ખૂબ સુંદર છે.
નોંધ:—આ વચનો ત્યાં ઘટરાજામાં રહેલા સત્તિયોનાં છે.

જી કોપ, માન, ટિંચા, અસત્ય, અદત અને અપરિગ્રહ વગેરે
દોષો જેનામાં છે, તેવા આત્મજો અતિ અને વિદ્યા જન્મેથી
રહિત છે. તે ક્ષેત્રો તો પાપને વધારનારાં છે.

નોંધ:—તે વખતે કેટલાક આત્મજો પોતાના આત્મજીવનથી પવિત્ર
મદાન્તિસાચીને ધર્મ મનાવનાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. તેવાઓને ઉદ્દેશીને
શ્લોક પડાવી પ્રેરણા દ્વારા મુનિના મુખમાંથી બોલાવો.

જી રે! મેંદાને જાણ્યા છતાં તેના અર્થને જરા પણ જાણી શકતા
નથી. માટે ખરેખર, તમે વાળીના ભારવાહક છો. જે મુનિ-
પૂરુષો સામાન્ય કે હિંમ્યા દ્વારે પણ ધરોમાં જઈ શિક્ષાવૃત્તિથી
સંયમી જીવન ગુનરે છે તેજ ક્ષેત્રો હિતમ છે.

આ સાંભળીને આત્મજી પંડિતોના શિષ્યો ખૂબ દ્રાપ્યા
અને કહ્યું:—

જી રે! અમારા ગુરુઓની વિરુદ્ધ બોલનાર સાધુ! તું અમારી
સમક્ષ આ શું બોલી રહ્યો છે? આ અનપાન બહે ને બધું
નાશ પામે, પણ હવે તને તો નહિ જ આપવાના.

જી સમિતિઓથી સમાહિત (સમાધિસ્થ), ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત
(મન, વચન અને કાયાથી સંયમી) અને જિતેન્દ્રિય એવા
અને આધુન શુદ્ધ ખાનપાન નહિ આપો તો આત્મજીવનો

લાલ શું મેળવવાના? આવાં (યક્ષ દ્વારા) મુનિનાં મુખે
વચનો સાંભળીને આત્માણે લાલચોળ થઈ ગયા અને ધો

[૧૮] અરે! અહીં કોણ સૂત્રિયો, યજ્ઞમાનો કે અધ્યાપકો છે?

વિદ્યાર્થીઓની સાથે મળી તેઓ સૌ લાકડી અને ડંડાએ
મારીને તથા ગળત્રી દાળીને આને જલદી બહાર કાઢી મૂકે.
[૧૯] અધ્યાપકોનું આવું વચન સાંભળીને ત્યાં ઘણા કુમારો દોડી
આયા, અને દંડ, છડી અને ચાબુકોથી તે ઋષિને મારવાને
તૈયાર થયા.

[૨૦] તેવા સમયે સુંદર અંગવાળા દૌશલિક રાજાની પુત્રી (નામો)
ભદ્રા તે સ્થળે હાજીના તે સંયમીને જોઈને ક્રુપિત થયેલા
કુમારોને પુરત જ શાંત પાડે છે. (અને કહે છે:—)

[૨૧] દેવના અલિયોગે કરીને (દેવી પ્રકોપ શાંત પાડવા માટે)
વશ થયેલા, પિતાથી વડે (દેવનો) પ્રભાવ જે શરીરમાં હતો તે
મુનિને હું અર્પણ કરાવેલી હતી. છતાં અનેક મહારાજાઓ
અને દેવેન્દ્રોથી પણ વંદાયેલા આ ઋષિરાજે મારું મનર્થ
પણ ચિંતન ન કર્યું અને પુરત જ (શુદ્ધિ આપ્યા પછી)
મને વમી દીધી હતી.

નોંધ:—આ ભદ્રાએ સરળ ભાવથી મંદિરમાં ધ્યાનસ્થ રહેલા મુનિ
અપમાન કરેલું તેનો બદલો લેવા તેના જ શરીર સાથે (મુનિ-શરીર
વેશ કરી દેવે) લગ્ન કરાવ્યું હતું. પરંતુ મુનિશ્વર ન્યાયે
સ્થ થયા કે શીઘ્ર પોતે સંયમી છે તેની પ્રતિતિ આપી, એ
તે ઇચ્છા તેને મુક્ત કરી મૂકી હતી.

[૨૨] બરેબર, અપૂર્વ અભિચારી, જિતેન્દ્રિય, સંયમી અ
તપસ્વી તેવા આ પોતે તે જ મહાત્મા છે કે જેણે,
પિતા દૌશલિક રાજા વડે (પછીથી) સ્વદંડથી અ
એવી મને ન સ્વીકારી.

નોંધ :—અપ્સરા સમી સ્વરૂપવાન યુવતિ સ્વયં મળવા ઇત્યાં તેના પર લેશમાત્ર મનોવિકાર ન થવો અને પોતાના સંયમમાર્ગમાં અડોલ રહેવું તે જ સાચા ત્યાગની, સાચા સંયમની અને સાચા આત્મદર્શનની પ્રતીતિ છે.

[૨૩] આ મહાપ્રલાવશાળી, મહાપુરુષાર્થી, મહાન્ વ્રતધારી અને ઉત્તમ કીર્તિવાળા મહા યોગીપુરુષ છે. તેને અવગણવા યોગ્ય નથી. રે! એની અવગણના ન કરો. રખે તમે બધાને પોતાના તેજથી તે ભસ્મ કરી નાખશે!

[૨૪] આવાં ભદ્રાનાં સુમધુર વચન સાંભળીને (વાતાવરણ પર અસર થાય તે પહેલાં તો) તુરત જ દેવો ઋષિની સેવા માટે આવી લાગ્યા, અને કુમારોને નિવારવા લાગ્યા. (પણ કુમારો માન્યા નહિ)

નોંધ :—આ સ્થળે પરંપરા એ પણ આવે છે કે અહીં ભદ્રાના પતિ સોમદેવે એ કુમારોનું વારણ ક્યું હતું અને દેવો વારણ કરે તે કરતાં આમ થવું વધુ સંભવિત છે. પણ મૂળ પાઠમાં જક્ષ્મા શબ્દ હોવાથી અર્થ તેવો જ રાખ્યો છે.

[૨૫] અને તે જ વખતે આકાશમાં રહેલા ભયંકર રૂપવાળા રાક્ષસો ત્યાં આવી એ આખા સમૂહને અદશ્ય રહી મારવા લાગ્યા. (પ્રબળ મારથી) જેનાં શરીર ભેદાઈ ગયાં અને લોહીનું વમન થવા લાગ્યું તેવાઓને જોઈને ભદ્રા આ પ્રમાણે ફરીથી દહેવા લાગી :—

[૨૬] તમે બધા નખો વડે પર્વતને ખોદવા લાગ્યા છો, દોંતો વડે લોખંડને ચાવવા લાગ્યા છો અને અગ્નિને પગો વડે ફરીને હણવા લાગ્યા છો (એમ માનું છું.), કારણ કે આવાં ઉત્તમ લિપ્તુનો તમે તિરસ્કાર કર્યો છે.

[૨૭] આવાં મહર્ષિ [જ્ઞાપે તો] વિપધર જેવા ભયંકર હોય છે. એ ઉગ્ર તપસ્વી અને ઘેર વ્રતવાળા મહાપુરુષાર્થીને તમે

શોજનના વખતે મારતા તમાર મધા: તો હને પગથિયા
શેના જેમ અગ્નિમાં જળા મરે તેમ જળા મરવાના છે.

[૨૮] હવે તમે તમારું મન અને હૃદયાર રાખવા ધ્યાનમાં લો
તો આખા સમુદ્ર સાથે મળીને તેના શરણે જઈ મરના
નમાવો. આ તપસ્વી પોતે હો કૃપિત થશે તો આખા લોકને
પણ જાણી નાખશે.

નોંધ—બદા એ તપસ્વીના પ્રમાણને જાણવી હતી. “હવે તો આ
હૈવી પ્રકાશ છે. પણ હને નદિ માંના અને તેમને શરણે નદિ નદી તો તે
તપસ્વી કદાચ કૃપિત થઈ આખા લોકને જાણી નાખશે એવી અને બાતિ છે.”
શોને ઉદ્દેશીને તેમણે તેથી જ તેમ કહ્યું.

[૨૯] (તેવામાં તો કંઈ વિચિત્ર ઘટના બની ગઈ) કોઈની પીઠ
ઉપર તો કોઈનું મસ્તક નીચું તેમ પડી ગયેલા, કોઈ સાવ
કર્મ અને એટલા વિલીન બનેલા, કોઈ ભૂતલ પર પાથ ફેલાવતા
પડી રહેલા, કોઈ બહાર નીકળી ગયેલા ડોળા અને જીભવાળા,
તો કોઈ જિંઝા મસ્તકે ઢળી પડેલા—
નોંધ:—આ બધું હૈવી પ્રકાશથી બન્યું હતું.

[૩૦] આવી રીતે કાષ્ઠભૂત બનેલા પોતાના શિષ્યોને જોઈને તે
યાજ્ઞ આત્મણુ (ભદ્રાને પતિ) પોતે ખૂબ ખેદ પામ્યો. અને
પોતાની ધર્મપત્ની સહિત મુનિ પાસે જઈ નમીને વારંવાર
વિનવણી કરવા લાગ્યો કે હે પૂજ્ય! આપની નિન્દા અને
તિરસ્કાર થયાં છે તેની ક્ષમા કરો.

નોંધ:—કેશવ રાજાએ તપસ્વીથી તનયેલી ભદ્રાકુમારીને શોભદેવ
આત્મણુ સાથે હસ્તમલ્લ કરાવી ઋષિપત્ની જ બનાવી હતી. તે કાળમાં
ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રના કર્મભેદો હતા, પણ આજના જેવા
ન હતા. તેથી જ પારસ્પરિક કન્યાઓને લેવા-દેવાનો વ્યવહાર ચાલુ
અનુમાન થાય છે.

હે વંદનીય! અજ્ઞાની, મૂર્ખ અને મંદ બુદ્ધિવાળા બાળકોએ
આપની જે અસાતના (દુઃખ-વેદના) કરી છે તે બધું માફ
કરો. આપના જેવા ઋષિ પુરુષો મહાદેવાણુ હોય છે; ખરેખર,
તે કદી દોષ કરતા જ નથી.

પોતાનું કાર્ય કરી દેવો આદ્યા ગયા. ત્યારબાદ મુનિશ્રી
સાવધાન થઈ આ દૃશ્ય જોઈ વિસ્મિત બની જાય
છે, અને વિનવતા બ્રાહ્મણોને કહે છે કે:—

આ બનાવની પૂર્વે, પછી કે હમણાં પણ મારા મનમાં લેશમાત્ર
દોષ કે દંપ નથી. (પરંતુ આ બધું જોયા પછી મને લાગે
છે કે) ખરેખર જે દેવો (મારી અનિચ્છાએ પણ) સેવા
કરે છે, તેઓ વંદે જ આ કુમારો બિચારા હણાયા છે.

નોંધ:—કૌનદર્શનમાં સદુનશીલતાનાં નવલંક દર્શાવે છે. ત્યાગી
જ નથી. કુમારોની આ દશા જોઈ ઋષિરાજને અનુકંપા આવે છે. યોગી-
કુરુષો અન્યને દુઃખ આપતા નથી તેમ જોઈ પણ શકતા નથી.

[૩૩] (સાચું સ્પષ્ટીકરણ થયા બાદ એ બ્રાહ્મણને ઘણી જ ઉત્તમ
પ્રકારની અસર થાય છે. તે કહે છે કે:—) પરમાર્થ અને
સત્યના સ્વરૂપને જાણનાર! મહાજ્ઞાની આપ કદી ગુસ્સે
થાઓ જ નહિ. સર્વ જનસમૂહ સાથે અમે બધાં આપનાં
ચરણોનું શરણ માગીએ છીએ.

[૩૪] હે મહાપુરુષ! આપની સર્વ પ્રકારે (બહુમાનપૂર્વક) પૂજા
કરીએ છીએ. આપમાં એવું કશું દેખાતું નથી કે જેને ન
પૂજીએ. હે મહામુનિરાજ! સિત્ત સિત્ત પ્રકારનાં શાક,
રાઈતાં અને ઉત્તમ પ્રકારના ચોખ્ખાથી સંસ્કારાયેલું આ ભોજન
આપ (પ્રસન્નતાપૂર્વક) જમો. (સ્વીકારો)
[૩૫] આ મારું પુષ્કળ ભોજન પડ્યું છે. અમારા પર કૃપા કરીને
આપ સ્વીકારો. (આવી અંતઃકરણની પ્રાર્થના સાંભળીને)

તે મહા-મહા માનવમાત્ર (જેને આશ્વના પાપ) તે
 તે આશ્વને સમર્પિત કરે છે.
 [૩૨] તેવામાં જન્મી સંપત્તિના જન્મ, પાપો તથા પાપની વાર-
 આધારથી કિંમતિ થઈ પાપ પામી. તેવાને પાપનામાં દુઃખ
 વગારી-ધને "અમે! જાન, અમે! જાન" એમ કિંમતિ
 થવા લાગ્યો

નોંધ :- દેવાએ વરલાભેનાં પાપ તથા પાપમાગ્યો અર્થેના દેવા છે
 [૩૩] "અગેખર, કિંમતિ તપની આ પત્તણ નિર્ણયના દેખાય છે.
 તતિની વિરોધના દર્શાયે નથી. મંડાનપત્તણ દરિદ્રશ સાધુ, કે
 જેની આવી મહાપ્રભાવશાળી સમર્પિત છે!" -મંડાનપત્તણ
 દરિદ્રશ સાધુને જોઈને સૌ એકાગ્યવાન આશ્ચર્યચકિત થઈ
 ઉપર પ્રમાણે બોલવા લાગ્યા.

તપસ્વીશ કહે છે :-
 [૩૪] હે આત્મજો! અગ્નિને આરંભ કરીને પાણીથી બહારની
 શુદ્ધિને શા માટે શોધી રહ્યા છો? જે બહારની શુદ્ધિ છે તે
 આત્મશુદ્ધિને માર્ગ જ નથી. મહાપુરુષો કહે છે કે:-

[૩૫] દ્રવ્યયજમાં દાહાણે, (૪૫) લાહાણા ખીલાને, તપ્ત, કાઢ
 અગ્નિને, તેમ જ સવાર અને સાંજ પાણીને સ્પર્શ કરતા એવા
 મંદ પ્રાણીઓ તમે વારંવાર નાના જીવોને દુઃખ આપીને
 પાપ જ કર્યા કરો છો.

[૪૦] હે ભિક્ષુ! અમે કેમ વર્તીએ? દેવ યજ્ઞપૂજન કરીએ?
 વળી કેવી રીતે પાપોને દૂર કરીએ? હે સંયમી! તે અમેને
 જણાવો. હે દેવપૂજ્ય! કઈ વસ્તુને જાની જનો યોગ્ય માને છે?
 [૪૧] જ દાય (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને વસ)
 જીવોની હિંસા નહિ કરનારા, કપટ તથા અસત્યને નહિ.

હરિકેશીયોગ

આચરનારા, માયા (કપટ) અને અભિમાનથી દૂર રહેનારા તથા પરિગ્રહ અને સ્ત્રીઓની આસક્તિથી ડરનારા દાનત પુરુષો હોય છે તેજ વિવેકપૂર્વક વર્તે છે.

તથા પરિગ્રહ અને જ્ઞાન
પુરુષો હોય છે તેજ વિવેકપૂર્વક વર્તે છે.
[૪૨] અને પાંચ ઇન્દ્રિયોનું નિયમન કરનારા, જીવિતની પણ પરવા
કરનારા અને જ્ઞાયાની આસક્તિથી રહિત એવા મહા-
ત્મા, બહારની શુદ્ધિની દરકાર ન કરતાં, ઉત્તમ અને મહા-
ત્મી ભાવેન્દ્રને જ આદરે છે.
[૪૩] અને જ્યોતિષનું સ્થાન શું? તમારું
સ્થાન શું? તમારું

મારું જ્યોતિ શું? અને જ્યોતિનું સ્થાન શું? તમારી
હૃદયો કઈ? અને અગ્નિ પ્રદીપન કરનારું શું? તમારાં
પાકડાં કયાં? અને હે લિલુ! તમારા શાન્તિમંત્ર કયા? કેવા
પરથી આપ યજ્ઞન કરો છો? (આ પ્રમાણે આત્મણો બોલ્યા.)

તપ એ જ અગ્નિ છે. જીવાત્મા અગ્નિનું સ્થાન છે. મન, વચન.
અને કાયાના યોગરૂપ હૃદયી છે. અગ્નિને દીપ્ત કરનારું
સાધન શરીર છે. કર્મરૂપી લાકડાં છે. સંયમરૂપ શાંતિમંત્ર
છે. તેવી રીતે પ્રશસ્ત ચારિત્રરૂપ યજ્ઞવડે જ હું યજ્ઞ કરું.
હું—તે જ યજ્ઞને મહર્ષિ જનોએ ઉત્તમ ગણ્યો છે.

છ. તેવી રીતે પ્રથમ સ્નાન કરવાનો હુકમ મળ્યો છે.
હું—તે જ યજ્ઞને મહર્ષિ જનોએ ઉત્તમ ગણ્યો છે.
[૫] તમારો સ્નાન કરવાનો હુકમ (કુંડ) કયો? (સંસારમાંથી
તરવાનું) તમારું પુણ્યક્ષેત્ર કયું? અને કયાં સ્નાન કરીને
તમે કર્મરજને ટાળો છો તે કહો. આપની પાસે જાણવાને
મરજીએ છીએ (આ પ્રમાણે જ્ઞાતાણુ બોલ્યા.)

[૪૬] ધર્મરૂપી દૂધ (કુંડ) છે. જ્ઞાનચર્યરૂપી પુષ્પવતીર્થ છે. આત્માના પ્રસન્ન લાવથી વિશુદ્ધ ધર્મના કુંડમાં નાહીલો હું શાંત થઈને કર્મદાપને દૂર કરું છું.

[૪૭] એવું સ્નાન જ કુશળ પુરુષોએ કર્યું છે. અને ઋષિઓએ તે જ મહાસ્નાનને વખાણ્યું છે, જેમાં નાદેસા પવિત્ર મહર્ષિએ

નિર્મળ માણે (કર્મ રૂઢિ : મર્યાદા) વિભવ સ્થાન (મર્યાદા)
ને પાળ્યા છે.

નોંધ :—વસ્તુનાં પરિવર્તન સારિત્વની વિભવશીલતા જાણ છે. જ્યાં
સારિત્વની સત્તા મહેલ છે ત્યાં મર્યાદા મર્યાદા નામ જાણે છે. સુખવાસમાં
પ્રજા વિરોધમાં શેષસ્થાન જાણી છે છે. જ્ઞાનનાં મર્યાદા સારિત્વનાં નિર્દેશ
વસ્તુની જ શોધ છે. જાતિ જાતે મર્યાદા નીચ વેચે જાતે સારિત્વના સ્વચ્છ
પ્રવાહમાં સાફ થઈ જાય છે. સારિત્વના પારસ દેશ સ્થાનમાં સ્વચ્છતામાં
પણી મૂકે છે.

એ પ્રમાણે કહે છે.

એમ હરિ કેશીય નામનું પારસું અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

મૃતગંગાના તીર પર ઉંસરૂં જે જન્મ લીધા. ત્યાં પાણી સ્નેહપૂર્વક
છાયા અને પ્રેમવશાત્ સાથે જ મરણ પામ્યા. ત્યાંથી નીકળીને
પુનર્જીવ પામી દાશી જૂમિમાં ચંડાલરૂં જે ઉત્પન્ન થયા.

તે વખતે નમુચિ નામનો પ્રધાન ખૂબ શુદ્ધિમાન અને
મહાસંગીતશાસ્ત્રી છતાં મહાન વ્યભિચારી હતો. તેણે તે
દોષ રાજઅંતઃપુરમાં પાણી એવે તો જાણી દાશી રાજનએ
તેને મતદંડની શિક્ષા કરી.

દાંડીને લાકડે ચડાવતાં ચડાવતાં ચંડાલ જે જે ચિત્ત
અને સંજ્ઞાતિનો પિતા હતો તેને દયા ઉત્પન્ન થવાથી તેણે
નમુચિને જાણી લીધો છે અને પોતાને ત્યાં શુભ રાખી
પોતાના પુત્રોને સંગીતવિદ્યા શીખવવા યોજ્યો છે અને ભાઈને
તેણે સંગીતશાસ્ત્રમાં પારંગત કરી મૂક્યા. પરંતુ એકદા ત્યાંથી
પણ અચ્ચત્તચર્ચના દોષે તેને છવ લઈને લાગણું પડ્યું. આખરે
તે ફરતાં ફરતાં હસ્તિનાપુરમાં આવી પોતાની શુદ્ધિના પ્રભાવથી
સેંદડો મંત્રીનો શિરમંત્રી થઈને રહેલ છે.

ચિત્ત અને સંજ્ઞાતિ સંગીતવિદ્યાના પ્રભાવે ત્યાંની આખી
આલમને આકર્ષે છે. આથી દાશીરાજ પાસે ત્યાંના સંગીત-
શાસ્ત્રીઓ ન્યાય માગી છર્પાથી તેમનું અપમાન કરાવી દાશીની
ખડાર દહાવી મૂકે છે. ત્યાં પણ દુઃખી થાય છે. પછી આ
પરાભવથી દંડાળી પર્વત પરથી પડતું મૂકવા નવાર થાય છે.
ત્યાં એક મહાન જન મહાત્માનો બેટો થાય છે અને અકાળ
મૃત્યુથી જાણી લે છે.

ચંડાલરૂં જન્મને દોષ છતાં પૂર્વ સંસ્કારોની પ્રગળતાથી
અને જાણીએ સંસારની અસારતાને વધાર્થ રૂપે સમજી ત્યાગ-
માર્ગને પ્રકટ કરે છે અને પદ્મિનિસર યોગમાર્ગની સારી
જાણી મેળવવા બાદ પુનર્જાનાથી છટા પડે છે.

જે બન્ને ત્યાગીઓ દરતાં-દરતાં અનેક સિદ્ધિઓને પ્રાપ્ત કરીને હસ્તિનાપુરમાં જ આવી ચડે છે, કે જ્યાં નમ્રગિ મહામંડીપર પડે હતો. પર્વપરિમિત મંડાલોને આશુવેશમાં તે ઓળખા લે છે. અને તેથી, પોતાનું પોષણ રખે ને ખુલ્લું થશે એ જાણી, શહેરની બહાર દાંડા દેવા લે.

ચિત્ત આ બધું દ્રષ્ટિ ધ્યાંતિપૂર્વક ચિત્તમાં બેઠેલાન્યા વગર સહી લે છે. પરંતુ સંજ્ઞાતિ આ પરાશવને સદેવા અસમર્થ નીવડે છે; તપશ્ચર્યાના મહાન પ્રજ્ઞાવધી પ્રાપ્ત કરેલી સિદ્ધિને ઉપયોગ કરવા તૈયાર થાય છે ચિત્ત પોતાના બંધુને ત્યાગીને પર્મ સમજાવે છે. છતાં સંજ્ઞાતિનો દાપ ધ્યાંત થતો નથી. તેના મુખમાંથી મૂઝ (ધુંવાડા)ના ઝોટેઝોટા નીકળ્યા કરે છે.

આ વાતની જાણ મળ દારા ત્યાંના મહારાગ્ન (સનતકુમાર મહર્ષી) ને પણ થાય છે. તે પોતે સસૈન્ય, સપરિવાર એ મહાતપસ્વીના દર્શનાર્થે આવે છે. સંજ્ઞાતિમુનિ તે મહારાગ્નની સંજ્ઞાતિ જોઈ આચ્છન્ન થાય છે.

પોતાની અપૂર્વ ખર્ચ પ્રાપ્ત કરેલી તપશ્ચર્યાએ અવેશાતને આવા ક્ષણિક કામમેગરથી દાડી ખાનર વેચી દે છે. (જેન દર્શનમાં આને નિવાળું કહેવાય છે. નિવાળું એટલે ઉત્તમ દર્શની પાઠ્ય સ્વાર્થની આવના અમે તે.) ચિત્તનો ઉપદેશ તેને જરાયે અસર કરતો નથી.

ત્યાંથી દાળમત થયા પછી શુભ ઠર્મ દારા એ બન્ને દેવ-ગોત્રિમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાંનું પૂર્વ આયુષ્ય મોઝન્યા પછી આસક્તિને લઈને પ્રેમપ્રવાહ વીખરાઈ જાય છે. અને તે જ કારણને લઈને સંજ્ઞાતિ ઠાંપીલ્ય નગરમાં સુલની માતાને રૂબે ઉત્પન્ન થઈ અલ્પદત નામનો ચક્રવર્તી (મહાન મંડેસર) રાગ થઈ બેસે છે.

ચિત્ત પરિવર્તન નગરમાં પત્નયનિ નગરમેદને ત્યાં જન્મ
તેણે ત્યાં પણ પાપપ્રમાદને વર્ષને મિત્ર, પરિવાર, મુલતિઓ
માતાપિતાઓ અને સંપત્તિ સંપત્તિ અનેક પ્રકારે સુખમેળ
માળ્યા રહ્યો છે.

એકદા સંતની પાસેથી એક અતિ ગંજીર ગાથા તેના
કર્ણદ્વારમાં અવગમ્યી. તે પર નિચાર કરનાં કરતાં પ્રથમ આપું
આપું સ્મરણ થયું. કે “આવું” એ ક્યાંક સાભાળું છે” અને
એ ચિંતનના પરિણામે પૂર્વસંસ્કારો નાશ થયા. ગત જન્મોત્તે
તેણે એક જ વારમાં જ્ઞેઈ લીધા. અને તે જ ક્ષણે સર્વ કાંચળીતે
છોડી દે તેમ માતા, પિતા અને સ્વજનોના સ્નેહ, સમગ્રજાતિ
જોગવિહાર અને સંપત્તિના ગોઠ છોડી દીધા, અને અપર્વ
યોગી બની અભિનિષ્ક્રમણ કર્યું.

પૂર્વના સંબંધિ આ જન્મમાં થતાદત ચક્રવર્તીરૂપે હતા.
ચક્રવર્તીનાં અપ્રતિહત અને સર્વોત્તમ દિવ્ય ગુણો જોગવવા
હતાં તેના અંતઃકરણમાં દ્વાઈ દ્વાઈ વખત અવ્યક્ત રીતે ઝીણી
ઝીણી વિરહવેદના સાલ્યા કરતી. એકદા તે જગીયાના વિહાર
રતો આનંદ લૂંટી રહ્યા હતા. એકાએક નવપુષ્પનો દંડા જ્ઞેઈ
તેને આપું સ્મરણ આપ્યું કે “આવું” એ જ્ઞેઈ છે, અને
અતુલ્ય પણ છે.” તુરત જ દેવગતિના વિમાનનાં સ્મરણો
અને સાથે જ પૂર્વલવનાં સ્મરણો તાજાં થયાં. ચિત્તને વિરહ
તેને અસહ્ય થઈ પડ્યો.

જોગોની આસક્તિમાં હજી સુધી જરા પણ ન્યૂનતા
આવી ન હતી. પરંતુ ભાઈ પરના વિશુદ્ધ અને ગાઢ સ્નેહે
ભાઈને મળવાની અપાર તાલાવેલી તો જગી ગઈ હતી. તેણે
તેમને શોધી દાઢવા માટે આ “આસિ દાસા મિમા હંસા
ચાંદાલા અમરા જહા” અર્ધશ્લોક રચી રજા રજા રજા રજા

(ઢંઢેરા) વગડાવી જાહેર ક્યું કે આ શ્લોકને જે પૂર્ણ કરશે તેને અર્ધ રાજપાટ મળશે

આ વાત દેશોદેશમાં પ્રસરી ગઈ છે. ચિત્ત મુનિ ગામોગામ વિચરતા કાંપીલ્ય નગરના ઉદ્યાનમાં આવે છે. ત્યાં એક માળી છોડવાને પાણી પાતાં આ ગાથા ઉચ્ચાર્યા કરે છે. આ ગાથા સાંભળી ચિત્તમુનિ સ્તંભી રહે છે. આખરે તેની પાસેથી વૃત્તાન્ત જાણી એ ગાથાનાં આ પ્રમાણે “इमाणो छट्टिया जाई अन्नमन्नेण जा विणा” જે ચરણ આપી તેને પૂર્ણ કરે છે.

માળી રાજ્યમંડપમાં આવી ભરકચેરીમાં તે પૂર્ણ શ્લોક સંભળાવે છે આથી બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી માળીના હાલમાં પોતાના ભાઈને જોતાંવાર જ મૃતિત થઈ પડી જાય છે. આ સ્થિતિમાં રાજ્યપુરુષો તે માળીને પકડી ક્રુદ્ધ કરે છે. અંતે તે સાચી વાત જાહેર કરે છે અને જેની પાસેથી તે ગાથા સાંભળી છે તે મહાપ્રભાવશાળી ચૈાંગીરાજને ત્યાં તેડી લાવે છે.

બ્રહ્મદત્ત પોતાના ભાઈનું અપૂર્વ ઓજસપૂર્ણ શરીર જોઈ સ્વસ્થ થઈ જાય છે અને કહે છે કે ભાઈ! હું આવી સમૃદ્ધિ પામ્યો અને આપે આ ત્યાગનાં દુઃખો ભોગવેા છો, તેનું શું દારણું? ચિત્ત પણ પોતાના પૂર્વ આશ્રમનું સુખ જણાવે છે. અને ત્યાગમાં દુઃખ છે કે સાચું સુખ છે તેની પ્રતીતિ આપે છે.

ત્યાગ એ પરમ પુરુષાર્થનું પરિણામ છે. ત્યાગનાં શરણુ જળવાન પુરુષો જ ગ્રહણ કરી શકે છે. ત્યાગ એ સિંહવૃત્તિ-વાળા પાત્રમાં જ ટકે છે, સૌ જીવો આત્મપ્રેક્ષાને ભેટવા તત્પર છે, ઘટતો પુરુષાર્થ પણ કરે છે, અપા : છે. જતાં વાસનાની આંટીમાં ફસાયે

ગીના

રણ જ્ઞાન અને ચિત્તને અવધિજ્ઞાન થયું
માત કરે છે. અવધિજ્ઞાન એટલે મર્યાદા-

શમાં આપણે જાનને દાસરૂપે હતા,
૪૨ પર્વતમાં મૃગલા થયા હતા,
૫૧ નદીને કાંઠે હંસરૂપે જન્મ્યા હતા.
૬૧ શ્રુતિમાં ચંડાળકુળમાં જન્મ્યા હતા.
૭૧ માં મહાન્નદિવાળા આપણે દેવ હતા,
૮૧ મજ પરસ્પર સાથ વગરનો થયો છે.
૯૧ તેએ છઠ્ઠા બે મિલ્લ મિલ્લ રથને શાથી
થયું.

નતકુમાર નામના ચોથા ચક્રવર્તીની
દા નામના સ્ત્રીરત્નને દેખીને આસક્તિ
હવ્ય કર્મોનું નિયાણું (આણું તુચ્છ
તે ફળના પરિણામે જ આપણે વિયોગ
વચન છે.)

કર્મોનો ક્ષય થતો હોય છે. પૂર્વકર્મ ક્ષય
જને તેનો વિકાસ થાય છે. પુણ્યકર્મથી
થી આત્મા ભારી બનવા સંભવ છે. તેથી જ
પાપકર્મનો ક્ષય જ હચ્છે છે. પુણ્ય એ ને
જ એ પણ બંધન જ છે. જોણે બંધન
કિંજ પણ તથા દેવા પ્રયત્ન કરવો નોઈએ.
લેવાં નોઈએ.

કાળમાં સત્ય અને કપટ રહિત તપ-

શ્યાદિ શુભ કર્મો મેં કર્યાં તેથી જ તેનાં ફળ આજે (કિત્તે સમૃદ્ધિ પામી) હું મેળવું છું. પરંતુ હે ગિત! તારી દશ આવી સાથી ગઈ? તારાં શુભ કર્મો જ્યાં કર્યાં ગયાં?

[૧૦] (હે રાજેન્દ્ર!) જીવોએ આગરેલાં સર્વ (સુંદર કે અસુંદર જ્યાં કર્મો ફળવાળાં જ મેળવે છે કરેલાં કર્મોને ભોગવ્યા વિના મુક્તિ થતી જ નથી. તેથી માટે જીવાત્મા પણ પુણ્યકર્મના પરિણામે ઉત્તમ પ્રકારની સંપત્તિ અને દામભોગોથી યુક્ત થયો હતો.

[૧૧] હે સંજ્ઞિત! જેમ તું પોતાને ભાગ્યવાન માને છે તેમ પુણ્યનાં ફળથી યુક્ત ચિત્તને પણ મહાન ઋદ્ધિમાન બનાવે. વળી, હે રાજન! જેવી તે (ચિત્ત)ની સમૃદ્ધિ હતી તેવી જ પ્રભાવશાળી ક્રાંતિ પણ હતી.

નોંધ :—ઉપરના બે શ્લોકો ચિત્તમુનિએ કહ્યા. આજે તે મુનિ યજ્ઞ હતા. ઇદ્રિયનિયમનાદિ ક્રાંતિ તપશ્ચર્યા અને શરીરવિભૂષાના ત્યાગથી તેની દેહક્રાંતિ બાદારથી ઝાંખા દેખાતી હતી, છતાં તેનાં આત્મજ્ઞાનસૂત્રો તે કદાચ આપૂર્વ જ હતાં.

[૧૨] નૃપતિએ પૂછ્યું કે, જો એવી સમૃદ્ધિ હતી તો ત્યાગ શા માટે કર્યો? જવાબમાં ચિત્તમુનિ કહે છે : પરમાર્થથી પૂર્ણ છતાં અલ્પ વચનવાળી ગંભીર ગાથા (દૈર્ઘ્ય મુનીશ્વરે એકદા) અનેક મનુષ્યોના સમૂહમાં ફરમાવી, કે જે ગાથાને સાંભળીને ધણા લિલ્લુકા આરિત્રગુણમાં વધુ અને વધુ લીન બને છે. તે ગાથા સાંભળીને હું શ્રમણ (તપસ્વી) થયો.

નોંધ :—સમૃદ્ધિ પામ્યા છતાં સતોષ ન હતો. આ ગાથા સાંભળ્યા પછી બંધનો તરત જ ફર થયાં. અને ત્યાગ ગ્રહણ કર્યો.

[૧૩] (અલ્પદત્ત આસક્ત હતો. તેને ત્યાગ નહોતો ગમતો તેથી તેણે ચિત્તને ભોગો માટે આમંત્રણ કર્યું :—) ઉચ્ચ, ઉદય, મધુ, દઈ અને અલ્પ નામના પાંચ સુંદર મહેલો, લિન્નલિન્ન

પ્રકારનાં દસ્યો તેમજ મંદિરો અને પાંચાલ-દેશનું રાજ્ય આ બધું તમારું જ છે. હે ચિત્ત ! તેને ગ્રેમપૂર્વક ભોગવો.

[૧૪] વળી હે લિશ્તુ ! વાગ્ગિત્ર સાથે તત્ત્વ તથા સંગીત તેમજ મનોહર યુવતિઓના સંગથી વીરળાઈને આવા રમ્ય ભોગોને ભોગવો. તે જ મને ગમે છે. ત્યાગ એ તો ખરેખર મહાન કષ્ટ છે.

નોંધ :—ત્યાગીને ભોગોનું આમંત્રણ કરવામાં પણ તેનાં સ્નેહ અને સહૃદયતા સ્પષ્ટ દેખાતાં હતાં.

[૧૫] ઊલરાતા પૂર્વ સ્નેહથી અને કામભોગોમાં આસક્ત થયેલા મહારાજા (અન્નદત્ત) ને તેના એકાંત હિતચિંતક અને સંયમ-ધર્મમાં રક્ત રહેલા ચિત્તમુનિએ આ વચન કહ્યું :—

[૧૬] બધાં સંગીત તે એક પ્રકારના વિલાપ સરખાં છે, સર્વ પ્રકારનાં તત્ત્વ કે નાટક એ વિરંગનારૂપ છે, બધા અલંકારો તો બોળારૂપ છે, અને બધા કામભોગો એકાંત દુઃખને જ આપનારા છે.

નોંધ :—સંસાર આજો જ ત્યાં નાટકરૂપે છે ત્યાં બીજાં નાટકો શાં નેવાં ? જે સ્થળે ક્ષણ પહેલાં સંગીત અને તત્ત્વ યઈ રહ્યાં હોય છે ત્યાં જ થોડી ક્ષણ બાદ હાહાકારમયોં કંઈક ઝડપે ચાલે છે. ત્યાં કોને સંગીત માનવો ? આબૂપણો બાળકની ચિત્તવૃત્તિને પોષવાનાં રમકડાં છે. ત્યાં સમજીને મોહ શા ? ભોગો તો આધિ, આધિ અને ઉપાધિ ત્રણે તાપનાં મૂળ છે. દુઃખના મૂળમાં સુખ શી રીતે સંભવે ?

[૧૭] તપશ્ચર્યારૂપ ધનવાળા, ચારિત્રશુભોમાં લીન અને કામભોગોની આસક્તિથી સાવ વિરક્ત એવા લિશ્તુઓને જે સુખ હોય છે તે સુખ, હે રાજન્ ! અજ્ઞાનીઓને મનોહર લાગવા છતાં એકાંત દુઃખને આપનાર એવા કામભોગોમાં કદી હોઈ શકે જ નહિ.

[૧૮] હે નરેન્દ્ર ! મનુષ્યોમાં અધમ ગણાતા એવા ચંડાલજીવનમાં પણ આપણે રહ્યા છતાં તે જન્મમાં (કર્મવશાત) આપણે

આપણા લોકોની નિન્દાને પાત્ર હતા. જ્યાં પાત્રજીથી અમ કર્મ કરવાથી જ આપણે આ જન્મ રિતિમાં પુરોગત પામીએ. તે પાત્ર પૂર્વે કરેલા કર્મની જ પરિણામ છે. (એ ન બહારી) નોંધ : એ સંકલ્પ જનિતમા જ મહાપુરુષના સમગ્ર તપા મહેકારેને લીધે જ્યાંથી જાતે જ કુલ કર્મ કર્યું છે તેનું જ આ સુંદર પરિણામ પામ્યા છીએ. તે કાળમાં સંકલ્પ જનિતમાં મનુષ્યની સામાન્યતા અભિમા આદ્યભૂતને ખેંચી લીધા હતા.

[૨૦] હે રાજન! પુત્રાનાં કર્મ કરીને જ મહારામુદિવાળો અને મહાભાગ્યવાળો તું થયો છે. માટે હે રાજન! ક્ષણિક બોગોને તજીને, (શાશ્વત સુખ માટે) મુક્તિ માટે ત્યાગ કરાને અંગીકાર કરી લે.

[૨૧] હે રાજન! આ (મનુષ્યના) ક્ષણિક જીવનમાં સુંદર કાર્યોને નહિ કરવાવાળો મનુષ્ય ધર્મને છોડી દીધા પછી મૃત્યુના મ્હોમાં જ્યારે જાય છે ત્યારે પરલોકને માટે ખૂબ જ પત્રા-તાપ કરે છે.

[૨૨] જેમ સિંહ મૃગલાને પકડીને લઈ જાય છે તેમ અંત વખતે મૃત્યુ(રૂપ સિંહ) પણ મનુષ્યને નિર્દય રીતે ગળી જાય છે. ત્યાં માતા, પિતા, ભાઈ વગેરે કોઈ સહાયક થઈ શકતાં નથી.

[૨૩] તે (કર્મના પરિણામે ઉત્પન્ન થયેલા) દુઃખમાં જાતિજનો,
સ્નેહિવર્ગ, પુત્રો કે બંધુઓ દ્વાર્ષ ભાગ પડાવતાં નથી. કર્મ
કરનાર જીવને સ્વયં તેનું દુઃખ ભોગવવું પડે છે. કારણ કે
કર્મ તેા તેના કરનારને જ અનુસરે છે.

નોંધ :—કર્મ એવી વસ્તુ છે કે તેનું ફળ તેના બોધાને જ મળે. તેમાં
ષોતાના જીવાત્મા સિવાય કોઈ પણ કાળે ન્યૂનાધિક્ય કોઈ કરી શકે જ નહિ.
આથી જ કહ્યું છે કે તમે જ તમારો બંધ કે મોક્ષ કરી શકો છો.

[૨૪] નોદરચાકર, પશુઓ, ક્ષેત્રો (ઉપાડી ભૂમિ), મહેલો, ધન
અને ધાન્ય વગેરે સર્વને તજીને માત્ર ષોતાનાં શુભ કે અશુભ
કર્મની સાથે રહેલો (કર્મથી પરતંત્ર) એકાકી જીવાત્મા જ
મુંદર કે અમુંદર પરલોક (પરલવ) ને પામે છે.

નોંધ :—શુભ કર્મ હોય તો સારી ગતિમાં તેનું આકર્ષણ થાય છે,
અને અશુભ કર્મ હોય તો મારી ગતિમાં થાય છે.

[૨૫] (મૃત્યુ થયા બાદ) ચિતામાં રાખેલા તેના તે અસાર (ચેતન
રહિત) શરીરને અગ્નિથી ખાળીને, જાતિજનો, પુત્ર અને
સ્ત્રી વગેરે (તેને થોડા વખતમાં જૂલી જઈને) ખીળ દાતાર
(માલિક) ને અનુસરે છે.

નોંધ :—વિશ્વમાં સૌકાઈ સ્વાર્થપૂરતું જ સગપણ રાખે છે. એક
તરફનો સ્વાર્થ ગયો એટલે સૌકાઈ ખીળને અનુસરવાનાં.

[૨૬] હે રાજન! આયુષ્ય તો જરા પણ વિરામ લીધા વિના
નિરંતર ક્ષય થતું રહે છે. (જેમ જેમ દિવસો વધે તેમ તેમ
આયુષ્યઘાણ ઓછો થાય છે.) જેમ જેમ જરા અવસ્થા આવતી
જાય છે તેમ યૌવનની કાન્તિ હરાતી રહે છે. માટે હે પંચા-
લના રાજેશ્વર! આ વચનને સાંભળી લે. અને મહારંલ
(હિંસા તથા વિષયાદિ)નાં લયંકર કાર્યોને ન કર. (છોડી દે)

ચિત્તના એકાંત વૈરાગ્યોત્પાદક અનુભવનાં વચનો
સાંભળી અસ્મદત્ત (સંભૂતિ) બોલ્યા —

[૨૭] હે સાધુપુરુષ! જે વાક્યને આપ કહો છો તે હું પણ ઉવે
જાણી શકું છું. આ જોગો જ મને આસક્તિ (બંધન) ના
દારણુરૂપ છે. પરંતુ હું આર્ય! અમારા જેવા (દુર્બળ) થી
ખરેખર તે દુર્બલ છે. (આસક્ત પુરુષોથી દામભોગો દૂર
દૂર છે.)

[૨૮] હે ચિત્તમુનિ! (તેથી જ હસ્તિનાપુરમાં મહાસમૃદ્ધિવાળા
સતત્કુમાર ચક્રવર્તીને જોઈને હું દામભોગોમાં આસક્ત થઈ
ગયો અને અશુભ એવું નિર્ણય (ઘોડા માટે ધાતું ત્યાગવું)
કરી દીધું.

[૨૯] તે નિદાન ક્યાં પછી પણ (તમારા કહેવા છતાં) નિવારણ
ન થયું. તેથી જ આ ફળ મળ્યું છે. અને ધર્મને જાણવા
છતાં પણ દામભોગોની આસક્તિ છોડી શકતો નથી.

નોંધ :—વાસના જન્મા પછી પણ જે ગંભીર ચિંતનથી તેનું નિવારણ થાય તો પતિત ચતાં બચી જવાય.

[૩૦] જળ પીવા જતાં કાદવમાં ખૂંચી ગયેલો હાથી કાંઠાને જોવા
છતાં તેને પામી શકતો નથી. એ જ પ્રમાણે દામભોગોમાં
આસક્ત થયેલા અમે (દામભોગોનાં દુષ્ટ પરિણામને જાણવા
છતાં) ત્યાગમાર્ગને અનુસરી શકતા નથી.

[૩૧] દાળ ઉતાવળો થાય છે. અને રાત્રિઓ જલદી પસાર થતી
જાય છે. (આયુષ્યગળ ક્ષીણ થવું જાય છે.) મનુષ્યોના દામ-
ભોગો પણ નિત્ય નથી. પત્નીઓ જેમ ફળ ખરી ગયા પછી
વૃક્ષને તથા દે છે તેમ પ્રાપ્ત થયેલા દામભોગો પણ પુરુષને
તથા દે છે.

નોંધ :—તરુણવયમાં જે દામભોગો ખ્યાલ લાગે છે, તે જ વૃદ્ધ વયમાં
અકારા થઈ પડે છે.

સંપત્તિ

મનુષ્ય સંપત્તિ મેળવી

૧૮

પારિવારિક જીવન ને જાતનું જીવનને છે તે બન્ને
પરવાળાના છે. જાતના મનના જીવનની ચક્રતા મળી. જાતનું જીવન
મારિયાનું રક્ષણ છે. પારિવારિક જીવન વિનયથી મેળવે
જીવનનાં કર્મો (માનવતા) ને જાતનાં શંક છે. મારિયાનું
સત્યાન કરેલાં કર્મો (માનવતા) ને નિર્મળ કરી શકે છે.

એકલા કાંપીય નગરના સંપત્તિ મહારાજના મનમાં (શિક્ષક)
માટે એક ઉવાનમાં નીકળી પડતા છે. આથી એ કાંપીયકેસર
ઉવાનમાં નિર્દોષ એવાં મુશાદિ પદ્ધતિ તારી જાતનાં છે. રસમાં
આસક્ત થયેલા મહારાજના દ્વંદ્વમાં અનુકંપા દ્વાને જાતને
નિર્દયતાને વાસ જાતને છે.

ધોડા પર ખેરી કેંદ્ર મુગલાઓને જાણો માર્યા જાદ
જોવા તે ઘવાયેલા મુગલા પાસે આવે છે તેવો જ તે તેની
પાસે પદ્માસને ખેડેલા એક યોગીશ્વરને જુઓ છે, અને જોતાં
વાર જ ચમકે છે. તુરત જ અશ્વ પરથી ઊતરી મુનીશ્વરની પાસે
આવી વિનયપૂર્વક તેમનાં ચરણપૂજન કરે છે, નમસ્કાર કરે છે.

ધ્યાનમાં અડોલ રહેલા ગર્દભાલી યોગીશ્વરને કશોયે ખ્યાલ
નથી. તે તો મીન સમાધિમાં ખેડા છે. પરંતુ મહારાજ
યોગીરાજ તરફથી પ્રત્યુત્તર ન મળતાં લાયબીત થાય છે. વિના

વોદે દરેલી નિર્દોષ પશુઓની હિંસા તેને વારંવાર ખટક્યા હરે છે. અનુકંપાની લહેરો ઊછળી પડે છે.

યોગીશ્વર ધ્યાનમાંથી નિષ્ક્રિય થાય છે કે શીઘ્ર મહારાજન પોતાનું નામ જણાવી યોગિરાજના કૃપાપ્રસાદને મેળવવાની જિજ્ઞાસા રજૂ કરે છે. યોગિરાજ તેમને યથાર્થ જ્ઞાન કરાવે છે અને ત્યાંજ એ સંસ્કારી આત્માનો તેજ સ્ફુર્ણ ઉદ્ધાર થાય છે.

ભગવાન બોલ્યા :—

- [૧] (પંચાલ દેશમાં) દાંપતીલ્ય નગરમાં ચતુર્ંગી સેના તથા ગાડીધોડા, પાલખી વગેરે ઋદ્ધિવાળા એક સંયતિ નામના મહારાજ રાજ્ય કરતા હતા. એકદા તે મૃગયા (શિકાર) કરવા માટે પોતાના નગરની બહાર નીકળ્યા.
  - [૨] અશ્વદળ, હાથીદળ, રથદળ અને પાયદળ એ ચાર પ્રકારની મોટી સેનાથી આરેતરદ્વેરાયેલા—
  - [૩] રસ (પશુમાંસને સ્વાદ)માં આસક્ત થઈ અશ્વ પર ચડેલા તે મહારાજ દાંપતીલ્યકેસર નામના ઉદ્યાનમાં મૃગલાઓને લગાડીને (પાછળ દોડી) જિવરાવેલા અને દોડીને યાત્રી ગયેલા એવા મૃગોને વીંધી નાખતા હતા.
  - [૪] તેજ દેસર ઉદ્યાનમાં તપોધની (તપસ્વી) અને સ્વાધ્યાય (ચિંતન) તથા ધ્યાનમાં જોડાયેલા એક આયુગાર (સાધુ) ધર્મધ્યાનમાં લીન થયા હતા.
  - [૫] જુદાથી વ્યાખ એવા નાગરવેલના મંડપ નીચે તે મુનિ આસવ (પાપમજ) ને દૂર કરીને નિર્મળ ચિત્તે ધ્યાન કરી રહ્યા છે. તેની પાસે આવેલા (એક) મૃગલાને પશુ તે રાજત હડી નાખે છે.
- નોંધ :—રાજને ખબર ન હતી કે અહીં કોઈ મુનિરાજ છે. તદિ તો.

‘શિષ્ટતા વળવવા. ખાતર તે ક્ષી તેવા મહાયોગીની પાસે આવું દિશક કરી શકત નહિ.

[૬] (મૃગો હણાયા પછી) પાછળ ઘોડા પર જલદી દોડી આવતો રાગ્ન તે સ્થળે આવીને હણાયેલા મૃગલાને જુએ છે, તેને જોતાં જ પાસે ધ્યાનસ્થ બેઠેલા ત્યાગીને પણ જુએ

[૭] (જોતાંવાર જ મારા બાણથી મુનિરાજ હણાયા હશે! હું ન હણાયા હોય તો મૃગ તેની પાસે આવી ગયો માટે મૃગ તે યોગીનો હશે અને તે હણાઈ ગયો, હવે મારું થશે? અથવા આવા અનુકંપક યોગી પાસે આવું દિશ્ય થયું તેથી તેને દુઃખ થશે—આ પ્રમાણે વિચારો છે.) તેથી ભયભીત અને શંકામસ્ત બની ગયેલા તે છે કે “ મંદ પુણ્યવાળા, રસાસક્ત અને દિશક એવા ખરેખર મુનિશ્રીની લાગણી દુભાવી.”

[૮] તે રાગ્ન તુરંત જ પોતાના ઘોડા પરથી જીતરી ઘોડાને ફર મુનિશ્રી પાસે જઈ તે આદર્શ ત્યાગીનાં બંને ચરણે બક્ષિતપર્વક નમે છે, અને ચરણ બદલપર્વક કહે છે બગવન! મારા અપરાધને આપ માફ કરો.

[૯] રાગ્ન તે વખતે એ યોગીપર બીજપર્વક ધર્મધ્યાનમાં નહોતો, તેથી રાગ્નને પત્થનર ન આપી શક્યા. આથી રાગ્ન બેઠે બાજુ આક્રમ્યાક્રમ થઈ ગયો.

એવું જોવાનું આવડતું નથી બળભરવા કરે છે તેથી રાગ્નને રાગ્નને પત્થનર ન આપી શક્યા. આથી રાગ્ન બેઠે બાજુ આક્રમ્યાક્રમ થઈ ગયો.

[૧૦] રાગ્ન તે વખતે એ યોગીપર બીજપર્વક ધર્મધ્યાનમાં નહોતો, તેથી રાગ્નને પત્થનર ન આપી શક્યા. આથી રાગ્ન બેઠે બાજુ આક્રમ્યાક્રમ થઈ ગયો.

જુદ બીજા સાથે છે. રૂબે રૂચિત થયેલા અણુમાર પોતાના
અભિપ્રાયાર (લેનિસેસા)માં હમેંણ મનુષ્યને વાળી નાંખે !

નોંધ :—તપસી અને સ્વર્ગ પ્રાપ્તિને અનેક પ્રકારની સિદ્ધિના સાધન
માન છે, પરંતુ આમાં પુરવે છેવેત દુષ્કર્મવળ પતી જવા જ નહીં, પણ મનુષ્ય
સાથે છેવેત જન જાવન સાથે તે જ આભાસિત છે. શ્રદ્ધાથી આનંદવાદી
અન્ય પદો સમજે પણ અને મનુષ્યના સારને મોટું મુનજન પાડી દેવા :—

[૧૧] હો રાજ્ય ! તમે અગત્ય દેતા અને હું પણ તમે (તારી
નીમેંના હોવાને માટે) અનુભવનાં સાધનાથી જા. અનિત્ય
સેવા આ હવેસાક (સંકાર)ને વિશે વિચારના કાર્યમાં તાર
માટે આભાસ માન છે !

નોંધ :—જેમ માતા અપાતી જાં મુખ પાંચા તેમ જાં જનુ સર્વ પાંચાં
મતા અપાતી મુખ જા. અનુભવનાં સેવ કેરે જાવા જાન નથી, સમિત્ય સેવા
મનુષ્યજાવનાં આમાં પાંચ પાંચા કા જાહે કરે છે !

[૧૨] હો તારે રાજમાર, મેટી, મરિર, આનંદનીયા, અનુભવ-
પરિવાર અને સર્વાર નજેરે જનુ કોટીને અનિત્યના પદેસ-
મે હું જાવાનું જા છે, હો અનિત્ય સેવા આ સંસારમાં રાજ્ય પર
જનુ આભાસ કા માટે માન છે !

[૧૩] જેના પર જુ મુંજાઈ રહો છે તે હવન અને રૂપ એ જાનુ હો
વિગુનના અનુભવને જેનું અંગેશ છે. માટે હો રાજ્ય ! આ
સોહની સિંતા સોટી પરસોક માટેનો કાંઈક વિચાર કર. આ
માટે પડીતાં પરિચારને ચિંતવતો નથી !

[૧૪] જી, પ્રવેશ, ગિરિા જે જાંબુએ હવનાને જ અનુસરી તેમાં સામો-
દાર અને છે. મરણ મળા પડી કાંઈ અનુસરજું નથી.

નોંધ :—આ રેખાનું સમજાવું હવન સુધીનું જા છે અને મનુષ્યજાવન
પણ સમિત્ય અને પરવંશ છે; હો તેના સમિત્ય સવપણ માટે હવન દારી જનું
માટે રીતે કવિત જ નથી.

[૧૫] જેમ અતિ દુઃખી થયેલા પ્રવેશ મરેલા પિતાને ધરખતાર દાટે.

છે તેમ મરેલા પુત્રોના દેહને પિતા ત્યાગે છે. સગા બાંધવોનું પણ તેમ જ સમજવું. મારે હે રાજન! તપશ્ચર્યા અને ત્યાગ (અનાસક્તિ) માર્ગમાં ગમન કર.

નોંધ :—જેતન ગયા પછી સુંદર દેહ પણ સડવા માટે છે. એટલે પ્રેમીજન પણ તેને જલદી બાહાર કાઢી ચિતામાં સળગાવી દે છે.

[૧૬] હે રાજન! ધરધણી મરી ગયા પછી તેણે એકદું કરેલું ધન અને પોતે પોપેલી સ્ત્રીઓને દાઈ બીજા મનુષ્યો જ ભોગવે છે. અને ધરનાં બધાં ઉર્ધ્વ અને સંતોષપૂર્વક તે મરેલાનાં આત્મપણોથી અલંકૃત થઈ આનંદ કરે છે.

નોંધ :—મરેલાનો વિરહ થોડો વખત સાથે છે. પરંતુ સંસારની ઘટના જ એવી છે કે સ્વાર્થ હોય તો લાંબા કાળે અને સ્વાર્થ ન હોય તો થોડા જ વખતમાં તે દુઃખ ભૂકી જવાય છે.

[૧૭] સગાંજાલાં, ધન, પરિવાર એ બધું અહીં રહી જાય છે અને માત્ર તે જીવે કરેલાં શુભ કે અશુભ કર્મ જ સાથે આવે છે. તે શુભાશુભ કર્મથી જોડાયેલો જીવાત્મા એકલો જ પરલોકમાં આસથો જાય છે.

નોંધ :—આની જાતની સંસારઘટના બનાવવાથી તે સંસ્કારી વાતનું હૃદય વૈરાગ્યમય બની જાય છે.

[૧૮] એ પ્રમાણે યોગીશ્વરની પાસે સત્યધર્મને સાંભળીને તે રાજા (પૂર્વ સંસ્કારોની પ્રગળતાથી) તે જ સમયે સ વેગ (મોક્ષની તીવ્ર અભિલાષા) અને નિર્વેદ (દેવ તથા મનુષ્ય સંબંધીના કામબોગોથી વૈરાગ્ય)ને પામ્યા.

[૧૯] હવે સંવતિરાજન રાજ્યને છોડીને ગર્દભાણી મુનિ પાસે જઈ શાસનની દીક્ષા લઈ સંવતિમુનિ બની ગયા.

નોંધ :—આવી વૈરાગ્ય જન્ય પત્રી શાશ્વત્તર પણ કેમ રહેવાય? આના સંસ્કારી હૃદય અત્યંત આત્મબળ વરાવનારા હોય છે.

ગર્હભાત્રી મુનીશ્વરના શિષ્ય સંગતિમુનિ સાપુષ્પવનમાં પરિવશ્વ તેમ જ
‘‘લીલાય’’ (જ્ઞાની) બની ગુરુ પાસેથી આજ્ઞા લઈ એકદા પ્રામાન્યમાય વિચરતા
વિચરતા એક સ્થળે આવે છે. ત્યાં તેમને એક બ્રીમ રાજર્ષિ મળે છે. આ ક્ષત્રિય
રાજર્ષિ દેવસોકથી સ્પર્શીને (નીકળીને) મનુષ્યસ્વ પામ્યા છે. તે પાપ પૂર્વના
પ્રબળ સંસ્કારી હોવાથી કંઈક નિમિત્ત મળતાં વતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું છે અને
તેથી ત્યાંની બની દેશોદેશ વિચરી જિનસાસનને શોભાવી રજા છે.

[૨૦] રાષ્ટ્રને ત્યાગીને દીક્ષિત થયેલા તે ક્ષત્રિય મુનિ સંયતિ યોગી-
શ્વરને પૂછે છે કે ‘જેવું’ આપનું રૂપ દેખાય છે તેવું જ આપનું
અંતઃકરણ પણ પ્રસન્ન દેખાય છે.

નોંધ :—જેવી આપની આકૃતિ સૌમ્ય છે તેવું જ અંતઃકરણ પણ
નેમંજ દેખાય છે.

[૨૧] આપનું નામ શું? પૂર્વાશ્રમમાં આપનું ગોત્ર શું હતું? આપ
સાથી શ્રમણ બન્યા? (ત્યાગ કેવી રીતે લીધો?) ક્યા
આચાર્ય (ગુરુદેવ)ને સેવો છો? તમે વિનીત કેવી રીતે
કહેવાઓ છો? (આમ ક્ષત્રિય મુનિએ પછપું હતું.)

[૨૨] મારું નામ સંયતિ છે. ગૌતમ એ મારું ગોત્ર છે. જ્ઞાન અને
ચારિત્રયુક્ત એવા ગર્હભાત્રી નામના આચાર્ય મારા ગુરુદેવ છે.

નોંધ :—મુક્તિને માટે યોગ્ય એવા ગુરુચરને હું ‘સેવું’ છું. હવે વિનીત
કેમ કહેવાયા!—તે પ્રથમા ક્ષત્રિયમાં પુનઃ કહે છે :—

[૨૩] અહો ક્ષત્રિયરાજ મહામુનિ ! (૧) ક્રિયાવાદી (સમજત્યુ વિના
માત્ર ક્રિયા કરનાર, (૨) અક્રિયાવાદી (માત્ર પોષ્ટિયા જ્ઞાનને
માનનાર), (૩) વિનયથી જ સિદ્ધિ માનનારા અને (૪) અજ્ઞાન-
વાદી. આ ચારે વાદમાં રહેલા પુરુષો ભિન્નભિન્ન પ્રકારના માત્ર
વાદો જ કર્યા કરે છે. પરંતુ તત્ત્વ માટે કશો પ્રયત્ન કરતા
નથી. તે સંબંધમાં તત્ત્વજ્ઞ પુરુષોએ શું કહ્યું છે ?

નોંધ :—આમ કહેવાતું પ્રયોજન એ છે કે તેવા મતને માનનાર

અર્થેનાય આપણે વિચીત્ર બેસીને નથી, નથી અમંગલાંગને હું જીવતાં
નથી તેમ સંગવિમનિવે વળું.

[૨૪] વચ્ચના જાણ, સાચા પુણ્યાર્થે અને ક્ષાણિક જ્ઞાન (શુદ્ધ જ્ઞાન)
તથા ક્ષાણિક ચારિત્ર વડે સંયુક્ત એવા જાતપૂર્વ ભગવાન
મહાત્મીને પણ આ પ્રમાણે પ્રકટ કર્યું હતું.

[૨૫] અતીંદ્રેઓ અસાધ્ય મહાપાપ કરનાર, (કે પાપ કરનારા)
હોય છે તે ચોર નરકમાં પડે છે. અને તે આર્થ (સત્ય)
ધર્મને આચરે છે તે મનુષ્ય દિવ્ય ગતિને પામે છે.

નોંધ :—મધ્યયુગમાં જૈનશાસન સંચાલિત ગણાતું. કાસ્ય કે પાર્શ્વ પુરોહિ
તેના પ્રવર્તક હતા. અને તે ત્યાં ત્યાં તથા અદિશાના સૂક્ષ્મ શિક્ષિતો
પ્રદર્શન કરતા.

[૨૬] તે સિવાયના માત્ર કપટયુક્ત મત પ્રવર્તી રહ્યા છે. તે નિરર્થક
અને ખોટા વાંદા જ છે, એમ જાણીને હું સંયમમાં પ્રવર્તન
કરી ઈર્થાસમિતિમાં વસું છું.

નોંધ :—સર્વશ્રેષ્ઠ જૈનશાસનને જાણી તે માર્ગમાં હું ગમન કરું છું.
ઈર્થાસમિતિ એ જૈન શ્રમણાની ક્રિયા છે. વિરેક અને ઉપયોગપૂર્વક ગમન
કરવું તેવું નામ ઈર્થા.

[૨૭] (ક્ષત્રિય રાજર્ષિઓ કહ્યું:—) એ બધા અશુદ્ધ અને અસાધ્ય
દષ્ટિવાળા અનાર્થ મતો મેં પણ જાણ્યા છે. અને પરલોકને
પણ જાણ્યા છે. તેથી હવે સાચા પ્રકારે આત્મસ્વરૂપને
જોળણી જૈનશાસનમાં વિચરું છું.

નોંધ :—ક્ષત્રિય રાજર્ષિઓ સૌને પહેલાં જાણી લીધા હતા અને તેમાં
અપૂર્ણતા લાગવાથી પછી જ જૈન જેવા વિશાળ શાસનની દીક્ષા લીધી હતી.

આ સાંભળી સંયતિમુનિએ કહ્યું :—

[૨૮] હું પણ પહેલાં મહાપ્રાણુ નામના વિમાનમાં પૂર્ણ આયુષ્ય-
વાળા દાનિતમાન દેવ તરીકે હતો. ત્યાંની સો વર્ષની ઉપમા-
વાળી દિવ્ય આયુસ્થિતિ છે તે મોટા કાળ પ્રમાણુની હોય છે.

[૩૫] (૫૧૬. પશ્ચિમ અને ઉદ્ધિપુ દિગામાં સમગ્ર સુધી અને ત્રિવર દિગામાં તુલસિમર્ગના પર્વત સુધી નંદની આબુ હતી.) તેવા બીજા સમય ચક્રવર્તી પશુ સાગરના ઊંડા સુધી સંજ્ઞા ભરત હોવાના રાજ્યને તથા સંગર્જ દક્ષમતાને છોડીને સંગમ અંગીકાર કરી મુક્તિ પામ્યા છે.

[૩૬] અપૂર્વ ઋદ્ધિમાન અને મહાપ્રાપ્તિમાન એવા મધવ નામના ચક્રવર્તી પશુ ભરતક્ષેત્રનું રાજ્ય છોડી પ્રવજ્યા લેવાને સાલધાન થઈ ગયા હતા.

[૩૭] એવા સનતકુમાર નરેન્દ્ર ચક્રવર્તી જે જે મહાઋદ્ધિવાળા હતા હતાં તેમણે પણ પુત્રને રાજ્ય સોંપીને (સંગમ લઈ) તપશ્ચર્યાનો માર્ગ આફરી દીધા હતા.

[૩૮] કોઈને વિશે અપાર શાન્તિ કરનારા પાંચમા શાંતિનાથ નામે ઋદ્ધિમાન ચક્રવર્તી પણ ભરતક્ષેત્રનું રાજ્ય છોડી, પ્રવજ્યા લઈને મુક્તિ પામ્યા.

[૩૯] ઈશ્વાકુ વંશના રાજાઓમાં વૃષભ સમાન ઉત્તમ અને વિખ્યાત કીર્તિવાળા નરેશ્વર, જ્યાં ચક્રવર્તી કુંથુ રાજા પણ રાજ્યપાટ તથા સંપત્તિ છોડીને ત્યાગી બની અનુત્તરગતિ (મુક્તિ)ને પામ્યા.

[૪૦] સાગરના છેડા સુધી રહેલા ભરતક્ષેત્રના નરવરેશ્વર સાતમા ચક્રવર્તી અને નામના નરેશ્વર પણ તે બધી વસ્તુને છોડી દર્મથી રહિત થઈ એક ગતિ (મુક્તિ)ને પામ્યા.

[૪૧] નવમા મહાપદ્મ નામે ચક્રવર્તી પણ મોટી સેના, ભારતવર્ષનું મહાન રાજ્ય તથા ઉત્તમ કામબોગોને છોડી તપશ્રયાના માર્ગમાં વળ્યા હતા.

[૪૨] પૃથ્વીના પ્રત્યેક રાજાઓના માનને મર્દન કરનાર અને મનુષ્યોમાં દૈવ સમાન એવા આઠમા ચક્રવર્તી હરિયેણુ પણ મહીમંડળમાં પોતાનું એક જ જીવ પ્રવર્તાવી આખરે તેને છોડીને ત્યાગી બની ઉત્તમ ગતિમાં ગયા.

[૪૩] હજારો રાજાઓથી ઘેરાયેલા અગિયારમા જન્મ નામના ચક્રવર્તીએ પણ સાચા ત્યાગી થઈ આત્મદમન કર્યું અને ઉત્તમ ગતિ (મેક્ષગતિ) માં ગયા.

નોંધ :—ચક્રવર્તી એટલે ૪ ખંડના અધિપતિ; તેના મહાન પુરુષોએ અપાર સમૃદ્ધિ અને મનોરમ્ય કામબોગોને છોડી નીધાં હતાં અને ત્યાગ અનીકર કર્યો હતો. ભરતખંડના બાર ચક્રવર્તી પૃથ્વી ઉપરના દસ ત્યાગી થઈ મોક્ષે ગયા હતા, અને આઠમા સુબ્રમ ચક્રવર્તી અને બારમા ચક્રવર્તી એ બન્ને બોગો બોગવી નરકગતિ પામ્યા હતા.

જૈનશાસનમાં જે સામાન્ય રાજાઓ લાગ્યા તે બતાવે છે :—

[૪૪] પ્રત્યક્ષ શકેન્દ્રની ગ્રેરણા થવાથી પ્રસન્ન અને પર્યાપ્ત એવા દશાર્જુ રાજ્યને છોડી દશાર્જુભદ્રે ત્યાગમાર્ગને આદર્યો.

[૪૫] નમિ રાજ્ય તો ભોગો પ્રત્યે સાક્ષાત્ શકેન્દ્રની પ્રેરણા હોવા છતાં પોતાના આત્માને વશ રાખી વૈદેહી નગરી (ધરણારને છોડીને ચારિત્રધર્મમાં સાવધાન થયા હતા.

[૪૬] તેમ જ કલિંગ દેશમાં કરકંડુ રાજ્ય, પંચાલ દેશમાં દ્વિમુખ રા વિદેહ દેશમાં (મિથિલા નગરીમાં) નમિ રાજેશ્વર અને ગંધ દેશમાં નિર્ગત (નગઈ) નામના રાજેશ્વર ત્યાગી બન્યા હતા

નોંધ :—આ ચારે પ્રત્યેકમુદ્ધ (કોઈ એક વસ્તુ જોઈને બી યામેલા) જ્ઞાની પુરુષો થઈ ગયા છે.

[૪૭] રાજ્યઓમાં ધોરી સમાન એ બધા રાજ્યઓ પોતાના પુત્રોને રાજ્ય સોંપીને જિનશાસનમાં અનુરક્ત બન્યા હતા અને ચારિત્રમાર્ગની આરાધના કરી હતી.

[૪૮] સિંધુ સોવીર દેશના ધોરી સમાન ઉદાયન નામના મહારાજાએ રાજ્ય છોડીને સંયમ આદર્યો અને આખરે ઉત્તમ એકે ભોક્ષગતિને પામ્યા.

[૪૯] તે જ પ્રકારે કાશીદેશના (સાતમા નંદન નામના બળદેવ) રાજ્યએ પણ રાજ્ય તથા કામભોગોને તજી દીધા, તથા સંયમ આદર્યો. અંતે કલ્યાણ અને સત્યમાર્ગમાં પુરુષાર્થ કરીને કર્મકાંક્ષા મહાવનને કાપી નાંખ્યું.

નોંધ :—વાયુદેવનું બળ તથા ઋદ્ધિ ચક્રવર્તીથી અધીર હોય જે તેમના નાનાભાઈ દોષ તે બળદેવ ગણાય. બળદેવ ધર્મપ્રેમી જ હોય છે; તે ભોગોમાં રજા થતા નથી.

[૫૦] અપયયને દુર્ગી નાખનાર અને મહાકીર્તિવાળા એવા વિજય નામના રાજ્યએ પણ ગુપ્તરામુદ્ધ (ગુપ્તે કરીને પૂર્ણ) રાજ્યને છોડીને દીક્ષા લીધી હતી.

નોંધ :—વિજ્ય એ બીજા નંબરના બળદેવ હતા.

[૧૭] તે જ પ્રકારે પ્રસન્નચિત્તપૂર્વક ઉત્તમ તપશ્ચર્યા આચરીને મહા-
બળ નામનાં રાજપિં પશુ માયા સાટે કેવળજ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મીને
મેળવી મુક્તિ પામ્યા હતા.

નોંધ :—પૂર્વોક્ત સિવાય બીજાં પશુ સાત બળદેવ રાજાઓ તથા
જન અનેક રાજાઓ જૈનશાસનમાં સંયમી થયા છે. અહીં માત્ર ઘોડાં જ
સિદ્ધ દૃષ્ટાંતો દર્શાવે છે.

[૧૮] ધીર પુરુષ નિષ્પ્રયોજનવાળી વસ્તુઓ સાથે ઉન્નતની માફક થઈ
પૃથ્વીમાં સ્વસ્થ થઈ કેમ વિચરે?—એમ વિવેક દરીને જ
ઉપર કહેલા (ભરતાદિક) શરવીર અને પ્રબળ પુરુષાધી
પુરુષો જ્ઞાન અને ક્રિયાથી મુક્ત એવા જૈનમાર્ગને આદરતા હતા.

[૧૯] સંસારનાં મૂળ શોધવામાં સમર્થ એવી આ મે' (પૂર્વ આગમની)
સત્ય વાણી આપને કહી છે. તે સાંભળીને આચરવાથી કેંદ્ર
મહાપુરુષો તરીકે ગયા છે, વર્તમાનકાળે તમારા જેવા કેંદ્ર તરે
છે અને ભવિષ્યકાળમાં અનેક તરીકે જશે.

નોંધ :—આ પ્રમાણે અહીં એ બંને આત્માથી અલગાદોનો સત્સંગ-
સંવાદ પૂર્ણ થાય છે. અને તે બંને મુનીશ્વરો પોતાના પથે પ્રયાણ કરે છે.

[૨૦] ધીર પુરુષ સંસારની નિરર્થક વસ્તુઓ સારું પોતાના આત્માને
શા માટે હણે? અર્થાત્ ન જ હણે. એમ વિવેક કરે તો
સર્વ સંગથી મુક્ત થઈ ત્યાગી બની તે અંતે નિષ્કર્મ થઈ
સિદ્ધ થાય છે.

નોંધ :—ચક્રવર્તી જેવા મહારાજાઓ મનુષ્યલોકની સંપૂર્ણ કબ્જિ
અને શક્તિવાળા હોય છે. તેના ભોગમાં શા ખાખી હોય? છતાં ત્યાં પશુ
તૃપ્તિ હોતી નથી. તૃપ્તિ ત્યાગમાં છે. તૃપ્તિ નિરાસક્તિમાં છે. તૃપ્તિ
નિર્મોહદૃષ્ટામાં છે. તેથી જ તેવા ધરણીપતિ બાહ્ય સંપત્તિને છોડી આંતરિક
સંપત્તિને મેળવવા સંયમમાર્ગને સ્વીકારે છે.

સમીપ નામના નગરને વિશે જાણ્યું : નામના રાજા રહેતા હતા.
અને તે રાજાને મળાણી નામના પાસણી હતાં.

[૨] માનાગિવાનો વાગ્યો અને ચતરાજ એના જાણી નામનો
તેને એક કમાર હતો કે જે કમિતેન્દ્રિયોમાં થઈ અને મળાણ
તરીકે પરિચિત થયો હતો.

[૩] તે દોશન્દક (વાયસ્વિશક) દેવની માફક મનોહર રમણીઓ
સાથે હમેશાં નંદન નામના મદેમાં આનંદપૂર્વક ક્રીડા
કરતો હતો.

નોંધ :—દેવોમાં વાયસ્વિશક નામના બોળી દેવો હતા.

[૪] મણિ અને રત્નોથી ઝેનું બોળવણિયું જડેલું છે, તેવા મહેલને
ગાજે બેસીને એકલા તે નગરના વાગ્ય રસ્તા, ચાર રસ્તા
અને મોટાં મોગાનોને બિનલિલ રીતે જોયા કરે છે.

નોંધ :—મણિ અને રત્નોનું જડતર એ આવી ઉપયોગ ક્યન હોઈ
જેઈએ, કારણ કે આપણ સંપત્તિ દોવા છતાં તેનો આવી રીતે ઉપયોગ તો
ન જ થઈ શકે. પરંતુ તે એવા પ્રકારનું જડતર દોય કે જોતારને ત્યાં અમૂલ્ય
એવાં મણિ કે રત્નો જ પાચરેલાં લાગે.

[૫] તેવામાં તે મૃગાપુત્રે તપશ્ચર્યા, સંયમ અને નિયમોને ધારણ
કરનાર, અપૂર્વ યત્નચારી અને શુભની આશુરૂપ એક
સંયમીને ત્યાંથી પસાર થતા જોયા.

[૬] મૃગાપુત્ર મટકું માર્યા વગર એકદલિથી તે યોગીશ્વરને જોયા
કરે છે. જોતાં જોતાં તેને વિચાર આવ્યો કે આણું સ્વરૂપ
(વેશ) પહેલાં મેં અવશ્ય ક્યાંક જોયું છે.

[૭] સાધુજીનાં દર્શન થયા પછી આ પ્રમાણે ચિંતવતાં શુભ
અધ્યવસાય (મનોલાવના) જન્યૂત થયા. અને ક્રમથી મોહનીય
લાવ ઉપશાંત થવાંથી ત્યાં ને ત્યાં તેમને જાતિસ્મરણ જાન
ઉત્પન્ન થયું.

[૧૫] અતો! આ આખા સંસાર ખરેખર દુઃખમય વા
રહેલાં પ્રાણીઓ ગિયારાં જન્મ, જરા, રોગ અને મર
દુઃખોથી પિલાઈ રલાં છે.

[૧૬] (હે માતાપિતા!) આ બધાં ક્ષેત્ર (હિમાલી જમીન),
સુવર્ણ, પુત્ર, ઓ, બંધુઓ અને આ શરીરને છોડીને
પરાધીનપણે મારે વહેણું કે મોટું અવસ્ય જવાનું છે.

નોંધ:—જે જીવાત્મા કામભોજાને સ્વયં નથી તજતો તેને કામ
તથા દે છે; માટે પોતાની બંતે તજેલા કામભોજો દુઃખકર નદિ પાણી
નીવટે છે.

[૧૭] જેમ દિંપાદ કળનું પરિણામ સુંદર નથી તેમ ભો
ભોજોનું પણ પરિણામ સુંદર નથી.

નોંધ :—ઉપાકરણનાં ફળ જોવામાં રમણીય અને ખાવામાં તે અતિ મધુર હોય છે, પરંતુ ખાવા પછી ઘણી જ વારમાં મૃત્યુ નિપાતવી દે છે.

[૧૮] (વળી હે માતાપિતા!) જે મુસાફર અટવી જેવા લાંબા માર્ગમાં ભાતું લીધા વિના પ્રયાણ કરે છે, તે રસ્તે જતાં ક્રુધા અને વૃષાથી ખૂબ પીડાય છે, અને દુઃખી થાય છે.

[૧૯] તે જ પ્રમાણે જે ધર્મને આત્મા વિના પરભવ (પરલોક) માં જાય છે, તે ત્યાં જઈ અનેક પ્રકારના રોગો અને ઉપાધિઓથી પીડાય છે.

નોંધ :—આ સંસાર અટવી છે, જ્ય મુસાફર છે અને ધર્મ ભાતું છે. જે ધર્મરૂપી ભાતું હોય તો જ જે અતિ પામે ત્યાં તે શાંતિ મેળવી શકે છે, અને એમ સંસારથી આત્મા અટવી સુખેથી પસાર કરી શકે છે.

[૨૦] જે મુસાફર અટવી જેવા લાંબા માર્ગમાં ભાતું લઈને પ્રયાણ કરે છે તે ક્રુધા અને વૃષાથી રહિત થઈ સુખી થાય છે.

[૨૧] તે પ્રમાણે જે સાચા ધર્મનું પાલન કરીને પરભવમાં જાય છે તે ત્યાં ઉજ્જૃમ્ભી (અત્યુજ્જૃમ્ભી) અને અરોગી થઈ સુખી થાય છે.

[૨૨] વળી હે માતાપિતા! ઘર બળનું હોય ત્યારે તે ઘરનો ધણી અસાર વસ્તુઓને ઊડી પડેલાં બહુ મૂલ્યવાળી વસ્તુઓ જ દાદી લે છે.

[૨૩] તેમ આ આખો લોક જરા અને મરણથી બળી જળી રહ્યો છે. આપ અને આજા આપો તો તેમાંથી (તુલ્ય એવા કામલોગોને તજીને) દેવળ મારા આત્માને જ ઉગારી લઈશ.

[૨૪] (તરુણપુત્રની તાલાવેલી જોઈ તેને) માતાપિતાએ કહ્યું :—હે મારા પુત્ર! આપણને આપણા જીવનમાં જોઈએ છે. સાધુપુરુષો.

નોંધ :—આખા આખાને લેવા દુર પરી દેવતા ગણામે વિષય પ્રતે પડે છે.

[૨૫] જીવન પર્ણિત જીવનના જીવમાન પર સમગ્રાત રાખવો પડે છે, સત્ત્ર અને મિત્ર બન્નેને સમાન દષ્ટિથી જોવાના હોય છે, અને તાલતાં, આવતાં, ખાતાં એક પ્રત્યેક ક્રિયામાં થતી સૂક્ષ્મ હિંસાથી પણ વિરમતું પડે છે. તેથી ક્રિયતિ અરેખર સૌકાર્યને માટે દુર્લભ છે.

[૨૬] સાધુજીને આખા જીવન સુધી બૂલેગૂઠે પણ અસત્ય બોલવાનું હોતું નથી. સતત અપ્રમત (સાવધાન) રહીને હિતકારી છતાં સત્ય બોલવું એ બહુ કઠણ છે.

[૨૭] સાધુજી દાંત કાતરવાની સળી સુધ્ધાં પણ રાજપુશીથી દીધા વગર લઈ શકે નહિ. તેવી રીતે હોય રહિત ભિક્ષા મેળવવી એ પણ અતિ કઠિન છે.

નોંધ :—દશધૈકાલિક સૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનમાં બેતાડીસ હોવાનું વર્ણન છે. ભિક્ષુને તેવા સૂક્ષ્મ હોવાથી રહિત ભોજન લેવાની આજ્ઞા છે.

[૨૮] કામભોગોના રસને જાણનારાઓ અબ્રહ્મચર્ય (મૈથુન) થી સાવ વિરક્ત રહેવું એ કંઈ સામાન્ય વાત નથી. આવું ધોર (અખંડ) બ્રહ્મચર્ય ત્રત પાળવું અતિ અતિ કઠિન છે.

નોંધ :—બાલપણથી જોણે ભોગો ન ભોગવ્યા હોય તે કરતાં ભોગવી લીધા હોય તેને વારંવાર તેવું સ્મરણ આવવું એ સાવ સંભવિત છે. અને સ્મરણથી કુસંકલ્પ યતા જાય તો માનસિક, વાચિક અને કાયિક બ્રહ્મચર્ય પાળી શકાય નહિ.

[૨૯] ધન, ધાન્ય કે દાસાદિ કોઈ પણ વસ્તુનો પરિચય ન રાખવો તેમ જ સંસારની હિંસાદિ સર્વ ક્રિયાઓનો ત્યાગ કરવો તે દુષ્કર છે. ત્યાગ કરીને કોઈ વસ્તુ પર મમતા, પણ ન રાખવી તે અતિ દુષ્કર છે.

[૩૭] વેગનો ગળિંગો નેટલો નીરસ છે, તેટલો જ (૧૫૫૭૩ - રતિન) સંગમ પાળ નીરસ છે. તરવારની ધાર પર જલું નેટલું કઠણ છે, તેટલું જ તપશ્ચર્માના માર્ગમાં પ્રયાણ કરતું કઠણ છે.

[૩૮] વળી તે પુત્ર! સર્પની માફક એકાંત આત્મદૃષ્ટિથી આશિષ-માર્ગમાં ચાલતું દુષ્કર છે. લોખંડના જવ આવવા નેટલા દુષ્કર છે તેટલું જ સંયમપાલન પાળ દુષ્કર છે.

[૩૯] જેમ બળતી અગ્નિની જાળ પીવી દાહકી છે, તેમ તરણ વયમાં સાધુપણું પાળતું દુષ્કર છે.

[૪૦] વાયુનો દાયજો ભરવો નેટલો મુસ્કલ કે અશક્ય છે તેટલું કાયરને સાધુપણું પાળતું મુસ્કલ છે.

[૪૧] જેમ ત્રાજવેથી લક્ષ યોજનનો મેરુ પર્વત તોળવો દુષ્કર છે, તેમ શંકા રહિત અને નિશ્ચય સંયમ પાળવો દુષ્કર છે.

[૪૨] જેમ બે હાથથી આખો સમુદ્ર તરી જવો અશક્ય છે, તેમ અનુપર્યાત (અચક્ત) છવ વડે દમનો સાગર તરવો દુષ્કર છે.

નોંધ :—દમ એટલે હૃદય તથા મનને દમવું. તે કઠણ છે.

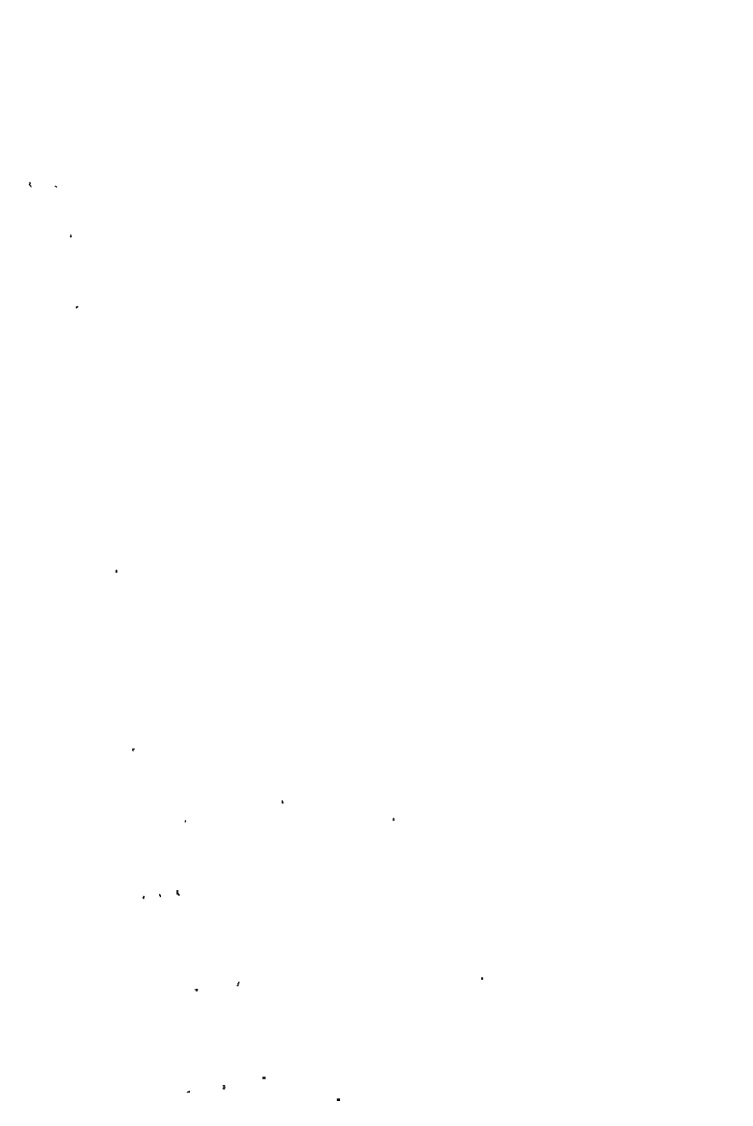
[૧૧] (અને પાતાપાતાં એ પરમાત્માર્પિતએ કર્યું :-) “રે અનાર્થ કર્મના કરનાર! તને પૂર્વજન્મમાં માંસ બહુ પ્રિય હતું.” એમ કહીને મારા શરીરમાંથી માંસ નેત્રી તોડી નેત્રા કઢકા કરી અગ્નિ જેવાં ત્રાસ બાજ્યાં બનાવી બનાવીને મને પછી તાર ખાડાવ્યાં.

[૭૦] “પછી તને ગોળ તથા મટકાં વગેરેનો બનેલ સૂરા (દારુ) બહુ જ પ્રિય હતો” એમ સંભારીને મારાજ શરીરનું રુધિર અને ચરબી જનજ્વલ્યમાન કરી મને પિવડાવી હતી.

[૭૧] હાય સહિત, ઉદ્વેગ સહિત અને દુઃખ સહિત પીડાયેલા એવા મેં ધણા દુઃખથી ભરેલી આવી વેદનાઓ સતત અનુભવી હતી.

[૭૨] નરક યોનિમાં મેં તીવ્ર, ભયંકર, અસહ્ય, મહાભયકારક, ઘોર અને પ્રચંડ વેદનાઓ ધણીવાર સહન કરી છે.

[૭૩] હે તાત! મનુષ્યલોકમાં જેવી લિન્નલિન્ન પ્રકારનો વેદનાઓ અનુભવાય છે તે કરતાં નરક ગતિઓમાં અનંતગણી વેદનાઓ હોય છે.

[૮૫] પાછા આજ્ઞા લેવા માટે ફરીથી મૃગાપુત્રે કહ્યું.
આપની આજ્ઞા હોય તો હમણાં જ સર્વ દુઃ-
મૃગચર્યાદિપ સંયમને આદરું? આ સાંભળી
પ્રસન્ન ચિત્તે કહ્યું :—પ્યારા પુત્ર ! યથેચ્છ

[૮૬] એ પ્રમાણે બહુ પ્રકારે માતાપિતાને સમજાવીને
લઈને, જેમ મહાન હાથી બખ્તરને ભેદી
મમત્વને છેદી નાખ્યું.

[૮૭] સમૃદ્ધિ, ધન, મિત્રો, ઓ, પુત્રો અને સ્વજનને
લાગેલી ધૂળને ખાંખેરી નાખે તેમ; બધાને તજીને તે

[૮૮] પાંચ મહાવ્રતો, પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુ-
ણની અખ્યંતર (આંતરિક) અને બાહ્ય તપ
વંત થયા.

નોંધ :—મદ્યપ્રત, સમિતિ અને ગુણિનું વર્ણન
તપશ્ચર્યાનું સવિસ્તર વર્ણન ત્રીસમા અધ્યયનમાં આવશે.

[૮૯] મમતા, અહંકાર, આસક્તિ અને ગર્વને છોડી તથા તેમજ દયાવાર છોડી પર પોતાના આત્મા સમાન વર્તવા સાધ્યા.

[૯૦] વર્ગી લાલમાં કે અલાલમાં, મુખમાં કે ફુગ્ગમાં, હૃદયમાં કે મરજીમાં, નિદામાં કે પ્રહંશમાં અને માનમાં કે વ્યવહારમાં સમવર્તી બન્યા.

[૯૧] ગર્વ, ક્ષાય, દંડ, કલ્પ, હાસ્ય, બપ, વેગ અને વાસનાથી નિરત થઈ સ્વાવલંબી બન્યા.

નોંધ:—દરો ત્રણ છે: મનદંડ, વચ્ચદંડ, કાપદંડ. રાજ્યો પણ ત્રણ છે: માયારાજ્ય, નિદાનરાજ્ય અને મિષ્ટાદરોનરાજ્ય. ક્ષાય ચાર છે: ક્રોધ, માન, આત્મ અને હાસ્ય.

[૯૨] આ લોક સંજ્ઞાથી અને પરલોક સંજ્ઞાથી આધારી રહિત થયા. ભોજન મોટા કે ન મોટા, ફાઈ સરીરને ચંદન લગાડો કે ઠંજો—એ બંને દયામાં સમવર્તી થયા.

[૯૩] અને અપ્રચલ્ત એવાં પાપોના આસવર્ણી (આગમનથી) સર્વ પ્રકારે રહિત થયા. તેમજ આધ્યાત્મિક ધ્યાનના યોગો વડે દયાપોનો નાશ કરીને પ્રચલ્ત શાસનમાં સ્થિર થયા.

[૯૪] એ પ્રમાણે જ્ઞાન, કર્મ, આદિત્ર, તપ અને વિશુદ્ધ ભાવના-ઓથી પોતાના આત્માને વિશુદ્ધ બનાવીને—

[૯૫] પળાં વર્ણો સુધી આદિત્ર (સાધુપણું) પાળીને એક માસનું અબ્દસાચું કરી એક સિદ્ધગતિને પામ્યા.

નોંધ:—અબ્દસાચું એ પ્રકારનાં દોષ છે: (૧) મરુપર્ણન. આ અબ્દસાચું આપુરવેના અંતકાળ અગ્ની મરુપર્ણતવા કાળ સુધી કરવાનું દોષ છે. (૨) કાળમર્ણાદિત્ર.

[૯૬] જેમ મુગાપુત્ર રાજર્ષિ ભોજોથી તરણ વયમાં નિવર્તી થયા તેમ તત્ત્વને વ્યવહાર પાડિત પુરુષો ભોજોથી સદસા ત થાય છે.

મહાનિર્ગ્થીય

મહાનિર્ગ્ધ મુનિ સંબંધી

૨૦

ઠકાય શરીરની વેદના હરવાનું ઔપધ ઉશે, બાલ્ય બંધનોની વેદના તોડવાનાં શસ્ત્રો પણ મળી આવશે; પરંતુ ઊંડી ઊંડી થતી આત્મવેદનાને દૂર કરવાનાં ઔપધ બહાર ક્યાંય નથી. આત્માની અનાથતાને દૂર કરવા માટે બહારનાં કોઈ સામર્થ્ય કામ આવી શકતાં નથી પોતાના સનાથ માટે પોતે જ સાવધાન થવું ઘટે. ખીજાં અવલંબનો એ બદુગરના તમાશા છે. આત્માનાં અવલંબન એ જ સાચાં સાથી છે.

અનાથી નામના યોગીશ્વર સંસારની અનિત્યતાને અનુભવી ચૂક્યા હતા. રાજ્યઋદ્ધિ નેવી સમૃદ્ધિ, અપાર વિલાસો અને તરુણિનાં પ્રલોભન તથા માતાપિતાનો અપાર સ્નેહ એ બધું તેમણે સખળતાથી છોડી દીધું હતું.

એકદા તરુણ વયના તે તેજસ્વી ત્યાગી ઉદ્યાનમાં એકાંત ધ્યાન ધરી રહ્યા હતા. તે જ ઉદ્યાનમાં અકસ્માતથી જઈ ચડેલો શ્રેણિક નામનો રાજગૃહીનો રાજવી યોગીશ્વરની પ્રસન્ન મુખમુદ્રા, જળહળતી આત્મબળોત અને તરુણ વયની લાગદશા જોઈ મુગ્ધ બન્યો. શું આવા યુવાનો પણ ત્યાગી હોય?—એ વિચારે તેને બહુ બહુ ચકિત બનાવ્યો. એ યોગીના વિશુદ્ધ આંદોલને શ્રેણિકના અંતઃકરણમાં જે ક્રાંતિ મચાવી તેનું નિરીક્ષણ ઇચ્છુને અતિઅતિ આવશ્યક છે.

- [૧૬] (મુનિએ કહ્યું) હે પાર્થિવ ! તું અનાથ કે સનાયના પરત્ર્યક્ત થઈને જાણી શક્યો નથી. હે નરાધિપ ! અનાથ અને સનાયના લાવને જરા પણ સમજી શક્યો નથી. (તેથી જ તને રીષ થાય છે.)
- [૧૭] હે મહારાજ ! અનાથ કોને કહેવાય છે ? મને અનાથનહીં લાન ક્યાં અને કેવી રીતે થયું અને કેમ પ્રવ્રજ્યા લીધી તે બધું સ્વસ્થ ચિત્ત રાખી સાંભળ.
- [૧૮] પ્રાચીન શહેરોમાં સર્વોત્તમ એવી કાશાંબી નામની નગરી હતી અને ત્યાં પ્રભૂત ધનસંચય નામના મારા પિતા રહેતા હતા.
- [૧૯] એકદા હે મહારાજ ! તરુણ વયમાં મને એકાએક આંખમાં અતુલ પીડા ઉત્પન્ન થઈ; અને તે પીડાથી આખા શરીરને

ખૂબ શોકાતુર થઈ જતી હતી. પરંતુ તેથી મારું દુઃખ
છટ્યું નહિ, એ જ મારી અનાયતા.

[૨૬] માતાના એક જ ઉદરમાંથી જન્મેલા નાના અને મોટા ભાઈઓ
પણ મને દુઃખથી છોડાવી ન શક્યા, એ પણ મારી અનાયતા.

[૨૭] હે મહારાજ! નાની અને મોટી મારી સગી બેનો પણ આ
દુઃખથી મને ખચાવી ન શકી, એ મારી અનાયતા નહિ તો
ખીજું શું?

[૨૮] હે મહારાજ! તે વખતે મારા પર અત્યંત સ્નેહવાળી અને
પતિવ્રતા પત્ની આંસુભર્યા નયને મારું હૃદય ભીંજતી રહી હતી.

[૨૯] મારું દુઃખ જોઈ તે નવચોવના મારાથી જાણે કે અજાણે
અન્ન, પાન, સ્નાન કે સુગંધિત પુષ્પમાળા કે વિલેપન સુધ્ધાં
ભોગવતી ન હતી.

[૩૦] અને હે મહારાજ! એક ક્ષણ પણ તે સહચારિણી અજાગી
થતી ન હતી. આખરે (એટલી અગાધ સેવા વડે પણ) તે
મારી આ વેદનાને હાવી ન શકી, તે જ મારી અનાયતા.

[૩૧] આવી ચારેદારથી અસહાયતા અતુલવવાથી મેં વિચાર્યું કે
અનંત એવા આ સંસારમાં આવી વેદનાઓ ભોગવવી પડે
તે બહુ અસહ્ય છે.

[૩૨] મારે આ વિપુલ વેદનાથી જો એક જ વાર હું મુકાઉં તો
ક્ષાન્ત, દાન્ત અને નિરાશની બની તુરત જ શુદ્ધ સંયમને
પ્રહણ કરીશ.

[૩૩] હે નરપતિ! રાત્રિએ એમ ચિંતવીને હું સૂઈ ગયો. અને
રાત્રિ જેમ જેમ જતી ગઈ તેમ તેમ મારી તે વિપુલ વેદના
ક્ષીણ થતી ગઈ.

[૩૪] ત્યારબાદ પ્રભાતે તો સાવ નીરોગી થઈ ગયો અને એ બધાં

સંબંધીઓની આજ્ઞા લઈને ક્ષાન્ત (સહિષ્ણુ), કાન્ત (દમિતેન્દ્રિય) અને નિરાશંભી (પાપક્રિયાથી રહિત) થઈ સંયમી બન્યો.

[૩૫] ત્યાગ લીધા પછી હું મારો પોતાનો અને સર્વ તસ (કામ) માલતા) જીવો તથા સ્થાવર (સ્થિર) જીવો, એ બધાનો પણ નાશ (રક્ષક) થઈ શક્યો

ત્રાંધ :—આસક્તિનાં બંધન છૂટવાથી પોતાનો આત્મા મુક્ત થઈ, આત્મિક સ્વાતંત્ર્ય અને સ્વતંત્રતા, આત્મિક સ્વતંત્રતા સાંપડે તેથી બ્રહ્મની સદાશક્તિની સાથે જ ન રહે, આત્મિક સ્વતંત્રતા પામે તે આત્માની જ સ્વતંત્રતા પણ નાશ પામી રહે, બ્રહ્મનાં બંધનોથી મુક્તિ મેળવવા તે જ સ્વતંત્રતા ન જોઈ શકે, પોતાના પાપોને આંતરિક બંધનોથી મુક્તિ મેળવવા તે જ સ્વતંત્રતા ન જોઈ શકે, આત્મિક સ્વતંત્રતા પામે તે જ સ્વતંત્રતા સાથે સ્વતંત્રતા

અનામતા છે. તે નૃપ! તું તે વસ્તુને તારાતર શાન્ત
ચિત્તથી સંચિત્ત.

[૪૯] જે પાંચ મહામહોને મહત્ત્વ હરી પાત્રી અસાધ્યતાનામાં તે
તારાતર પાત્રી શકતો નથી અને પોતાના આત્માનો અનિષદ
(અર્થગમ) હરી રચાદિ સ્વારોમાં સુખ માથ તે તેવો બિપ્ત
રાગ અને દેવરૂપ સંસારના વધનને મુખથી હેરી શકતો નથી.

નોંધ :- મહામાનો દેવ આલમના પીઠક રમેશ્વર છે. વસ્તુ
પોતી શકે છે, પણ જ્ઞાતી આલમ પોતી શકતું છે. મહિ મુનિને
મન તેમ જ્ઞાન રસો મેલેલ.

[૪૦] (૧) ઉપયોગપૂર્વક ગમનામન, (૨) જાપા, (૩) મેપાજી
(જોગલ વસ્ત્ર વગેરે મહત્ત્વ હરવાની પ્રતિ), (૪) જોગલ,
પાન, કંબલ, વસ્ત્રાદિનું મુખવું તથા લેવું, અને (૫) વર્તણૂકી
આવશ્યક વસ્તુનો યોગ્ય રચો ત્યાગ કરવો--આ પાંચ
અભિનિષોમાં જે ઉપયોગ રાખતો નથી તે પીરપુરવે
આચરેલા (ચિત્ત) માર્ગમાં જઈ શકતો નથી.

[૪૧] જે માંગા કાળ સુધી મુખ (સાધુવતની ક્રિયા) રચિ થઈને પણ
પોતાનાં મન-નિષેધોમાં અસ્થિર થઈ જાય છે અને તપસ્યાદિ
અનુશાનથી બદ ચાય છે, તેવો સાધુ ધર્મ વર્ગો સુધી (ત્યાગ,
સંગમ, કેસદુંગલ અને બીજાં દટ્ટીયો) પોતાના દેહને દુઃખ
આપવા છતાં સંસારની પાર જઈ શકતો નથી.

[૪૨] તે મોલી મૂળ અને જાપ વિનાના ખોટા સિકાની માફક
સાર (મૂલ્ય) રહિત બને છે અને દાયનો દટ્ટો જેમ
વૈદ્યમણિ પ્રાપ્તે નિરર્થક દોષ છે તેમ જાની જનો પાસે તે
નિર્મૂલ્ય થઈ જાય છે.

[૪૩] આ મનુષ્યજન્મમાં રત્નેકરજાદિ મુનિનાં માત્ર ચિત્તનો રાખે
અને માત્ર આજીવિકા પાતર વેશધારી સાધુ બને તે ત્યાગી

ન હોવા છતાં પોતાને ત્યાગી કહેવડાવતો ફરે છે. આને
કુસાધુ પાછળથી બહુ દાળ મુધી (નરકાદિ જન્મેલી)
પીડા પામે છે.

[૪૪] જેમ તાળપુટ (હાથમાં લેવાથી તાળવું ફાટી જાય તેવું)
વિષ ખાવાથી, અન્યવસ્થિત (અવશ્ય) શસ્ત્ર મારવા કરવાથી
અને અવિધિથી મંત્રજાપ કરવાથી જેમ તે મારી નાખે છે,
તેજ રીતે વિષયભોગની આસક્તિથી યુક્ત હોય તે તે
ચારિત્રધર્મ પણ તે મહાત્મ્ય કરનારને મારી નાખે છે. (વચન
ગતિમાં લઈ જાય છે.)

નોંધ :—જે વસ્તુ વિદ્યારાને પણ લઈ જાય છે તેજ વસ્તુ ગણાવાય
તો નીચે પણ લઈ જાય છે.

[૪૫] વશનુવિષ્ણુ, રત્નનુવિષ્ણુ, જ્યોતિષ અને વિવિધ કુશળ
(ખાજખર) વિષ્ણુઓમાં રક્ત મમેલા અને મંગલેલી નાણા
વિષ્ણુનાં પાપોથી પેટ બરનારા તેવા પ્રસાદને તે કુશળને

નોંધ :—જેન મિથુને બદલ શુદ્ધ અને નિર્દોષ શિક્ષા જ લેવાની હોય છે. શિક્ષા લેવા માટે બદલ કરક નિયમો તેને તજજવા પડે છે.

[૪૮] મસ્તકને હેઠનાર શત્રુ જે અનર્થ ન કરી શકે તે અનર્થ પોતાનો જીવાત્મા જ કુમાર્ગે જાય તો કરી નાખે છે. પરંતુ જે સમયે તે કુમાર્ગે જતો હોય છે, ત્યારે તેને વિચાર નથી આવતો. જ્યારે મૃત્યુના મુળમાં જવું પડે છે, ત્યારે જ તે જાણી શકે છે અને પછી ખૂબ પસ્તાય છે.

[૪૯] એવા કુસાધુનો ત્યાગ પણ નિષ્કળ નીવડે છે અને તેનો પુરુષાર્થ પણ વિપરીત થઈ જાય છે. અણચારીને આ લોકકે પરલોકમાં જરા પણ શાંતિ થતી નથી. તે (આંતરિક અને બાહ્ય) બન્ને પ્રકારનાં દુઃખનો ભોગ બની જાય છે.

[૫૦] જેમ ભોગરસની લોહુપી (માંસવાળી) પંખણી ખીજા હિંસક પક્ષી વડે સપડાઈને પછી ખૂબ પરિતાપ કરે છે, તે જ પ્રકારે દુરાચારી અને સ્વચ્છંદી સાધુ જિનેશ્વર દેવોના આ સન્માર્ગને વિરાધીને પછી મરણાન્તે બહુબહુ પરિતાપ પામે છે.

[૫૧] આ જ્ઞાન અને શુભૃથી યુક્ત એવી મધુર શિખામણ સાંભળીને ડાહ્યા અને હુદ્દિમાન સાધક દુરાચારીઓના માર્ગને દૂરથી જ છોડીને મહાતપસ્વી મુનીશ્વરોના માર્ગે જવું.

[૫૨] એ પ્રમાણે જ્ઞાનપૂર્વક ચારિત્રના શુભૃથી ભરપૂર એવો સાધક શ્રેષ્ઠ સંયમને પાળીને તથા પાપરહિત બની પૂર્વકર્મને હઠાવીને આખરે સર્વોત્તમ અને સ્થિર એવા મોક્ષસ્થાનને પામી શકે છે,

[૫૩] આ પ્રમાણે કર્મશત્રુ પ્રત્યે ઉગ્ર, દમિતેન્દ્રિય, મહાતપસ્વી, વિપુલ યશસ્વી અને દંઢવ્રતવાળા મહામુનીશ્વરે (અનાથી નીશ્વરે) સાચા નિર્ગમી મુનિનું મહાશ્રુત અધ્યયન અતિ મેસ્તારપૂર્વક શ્રેષ્ઠ મહારાજને ઠી સંભળાવ્યું.

11. 11. 1941

[illegible]

22

[illegible]

અનુભવે તે પુરિ વાચ્યુ કરી અને ચુનવાલી યુગ રચાવમાં
 જોવાઈ, મનુષ્યમાં આધરો પાડ્યા. અને તેને જોવામાં પણ
 અમ ને વજ્યાં પણ અર્થ. પરંતુ તેની જેવે તે કઈક મુદો જ
 ધરા. અને તે જેવે પાર પાડ્યા માં જ, અને કાંઈને વાકે
 જ્યાં આને નિમિત્તવ્ય અને ન હોય તેમ, તેને અને જ તેની
 સ્ત્રિનાં પરનાં અર્થાં. માત્ર પરંતુ પર જ નહિ પરંતુ પરણના
 પરિણામ વરફ તેની દષ્ટિ મળે. વાંચે વૈદ્ય આજ્ય, ગૌરકાર
 રૂપી, પવિત્ર થવાની પ્રેરણા અને એ સમર્થ આત્માએ
 પોતાની સાધના કરી કરી.

હતો. એકા વડાજી રસ્તે પિદ્ધ નામના નગરમાં ને આપાર
આરે આવી રહ્યો હતો.

નોંધ — આ પિદ્ધ નગરમાં ખજાં વર્ષો સુધી તે રહ્યો હતો. ત્યાં
તેના નેપારની ચારી જમાવટ થઈ હતી. અને ત્યાં એક વધુની રત્નપત્ની
આને પસંદગી હતી. આ સંપાનું કથાનો અંતમાં આપ પ્રવેશમાં અવિસ્મર
છે. વિલાસુમે તે જોઈ લેવો. આવી આપ આગળ નોંધ લે.

[૩] પિદ્ધ નગરમાં આપારી તરીકે રહેતાં તેની સામે કાઈ
ખીજ વધુ પોતાની પુત્રી પરણાવી હતી. એમ ધજો વખત
હતાં તે જાઈ જાવતી થઈ. એ જાવતી પત્નીને સાથે
હઈ હવે તે (ધજો વખત થઈ જવાથી) પોતાના દેશ તરફ
આવવા નીકળ્યો.

[૪] તે પંથે આવતાં પાલિતની સ્ત્રીએ સમુદ્રમાં જ પુત્રને પ્રસવ
કર્યો. તે પાલક સમુદ્રમાં જન્મવાથી તેનું નામ સમુદ્રપાલ
રાખવામાં આવ્યું.

[૫] તે વધુક આવક વગેરે બધાં કુશળતાથી સંપાનગરીમાં
પોતાને ચેર પહેંચ્યાં. અને તેને ચેર તે જાળક સુખપૂર્વક
લિહરવા લાગ્યો.

[૬] જોનારને વસ્ત્રલ લાગે તેવો અને સૌમ્ય હાન્તિવાળો તે
જુદિમાન જાળક ક્રમપૂર્વક ખોંતેર કળાઓમાં અને નીતિ-
શાસ્ત્રમાં પડિત થયો; અને અતુકગે હવે ધૌલનને પણ
પ્રાપ્ત થયો.

[૭] પુત્રની પુવાન વય જોઈને તેના પિતાએ (અપસરા જેવી)
રૂપવતી રૂપિણી કન્યા સાથે તેને પરણાવ્યો. તે સમુદ્રપાલ
રમણીય મહેલમાં દોચુદક (વિલાસી) દેવની પેઠે કીડા કરી
રહ્યો છે અને જોગો જોગવી રહ્યો છે.

(આવી રીતે જોગજન્ય સુખો જોગવતાં જોગવતાં દેહલાક

કાળ પડી) એકદા તે મહેલના ગોખમાં ખેસી નગરચર્ચા
જોવામાં રીન થયો છે. તેવામાં મારવાનાં ચિહ્ન સહિત
વધ્યગુપ્તિ પર લઈ જવાતા એક ચોરને તેણે જોયો.

નોંધ :—તે સમયમાં ફારસી પર ગણવત્તાં પહેલાં ખૂબ વિરૂપ ધાર-
મુમત્તી મુનેચારને લઈ જવામાં આવતો હતો. તેના ચિહ્ન તરીકે મળ્યામાં
કોરેની માળા, ફૂંટરો દોઢ, ગદ્ગદસવારી અને બંધન સજાવામાં આવતાં.

[૯] તે ચોરને જોઈને ખૂબ વિચારો આવી ગયા અને વૈરાગ્યભાવે
તે સ્વયં કહેવા લાગ્યો 'ક અહો ! કેવાં અશુભ કર્મોનાં દરખાં
ફળો આ પ્રત્યક્ષ ભોગવવાં પડે છે !

નોંધ :—'જેવું' કરીએ તેવું 'પામીએ' આ અચળ શિક્ષાંત સમુદ-
પાલના અંગેશંગમાં વ્યાપક થઈ ગયો. કર્મના અચળ કાયદાએ તેને કંપાની
મૂક્યો. ભોગજન્ય આ સુખોનાં પરિણામ શાં ? હું શું કરી રહ્યો છું ? મારું
અહીં આગમનનું પ્રયોજન શું ? આવી અનેક વિચારશ્રેણીઓ સતત જાગી ઊભી.

[૧૦] અને તે જ વખતે જોડાં ચિંતનના પરિણામે જ્ઞાતિસ્મરણ
જ્ઞાન જન્મ્યું, સાચું તત્ત્વ સમજાયું અને પરમ સંવેગ
જાગ્યો. સાચા વૈરાગ્યના પ્રભાવે માતાપિતાનાં અંતઃકરણ
સંતુષ્ટ કરી આખરે તેમની આત્મા લઈ પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારી
અને તે સંયમી બન્યા.

[૧૧] મહા ક્લેશ, મહા ભય, મહા મોહ, અને મહા આસક્તિના
મૂળરૂપ લક્ષ્મી તથા સ્વજનોના મોહમય સંબંધને છોડી
ત્યાગધર્મને સચિપૂર્વક સ્વીકાર્યો અને પાંચ મહાવ્રત તથા
સદાચારોને આરાધવા લાગ્યા, તેમ જ પરિપાકને જીતવા લાગ્યા.

નોંધ :—પાંચ મહાવ્રત એ મુનિઓના મૂળગુણો છે. તેનું સ્થાન
જીવનના આશુઆશુમાં દોહું ઘટે અને બાકીના ઉત્તરગુણો છે તેનો સંગ્રહ
મૂળગુણની પુષ્ટિ માટે દોષ છે.

[૧૨] અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, અદ્વયર્થ અને અપરિમાદ એ પાંચ

મહાત્મતોને અંગીકાર કરીને તે વિદ્વાન મુનીશ્વર જિનેશ્વરોએ
ફરમાવેલા ધર્મમાં ગમન કરે છે.

જિનેશ્વરે ફરમાવેલા ત્યાગમાર્ગમાં લિશ્તુએ કેમ વર્તેલું
તે નીચે બતાવે છે :—

[૧૩] લિશ્તુએ આખા વિશ્વના સમસ્ત છવેા પર દયાનુકંપી અને
હિતચિંતક થયું. લિશ્તુજીવનમાં આવેલું બધું કષ્ટ ક્ષમા રાખી
સહેલું. સદા પૂર્ણ અભિચારી અને સંયમી જ રહેલું તથા
દંદ્રિયોને વશ કરી, પાપના યોગ(વ્યાપાર)ને સર્વથા તજી
દઈ સમાધિપૂર્વક લિશ્તુધર્મમાં ગમન કરવું.

[૧૪] જે સમયે જે ક્રિયા કરવાની હોય તે જ કરવી. દેશપ્રદેશમાં
વિચરતા રહેવું. કાઈ પણ કાર્ય કરતાં પહેલાં પોતાની શક્તિ
કે અશક્તિનું માપ દાઢી લેવું. કાઈ દરોર કે અસમ્ય શબ્દો
હહે તો સિંહની માફક ડરવું નહિ, કે સામે થઈ અસમ્ય
પથ જોલવું નહિ.

નોંધ :—જો તે સેત્રમાં હોવા છતાં સાધુજીવનની દિનચર્યાને યોગ્ય જ
કાર્ય કરતાં રહેવું. ભિક્ષા શણે સ્વાધ્યાય કરવો અને સ્વાધ્યાયને વખતે સૂઈ
જવું એવી આદાન ક્રિયાઓ ન કરતાં સૂઈ સ્થળે બ્યવસ્થિત જ રહેવું.

[૧૫] સંયમીએ પ્રિય કે અપ્રિય જે કંઈ થાય તે તરફ તટસ્થ
રહેવું. કષ્ટ આવે તો તેની ઉપેક્ષા કરી બધું સંકટ સહન
કરી લેવું. બધું પોતાના કર્મવશાત જ થાય છે. માટે નિરુત્સાહ
ન થવું. અને નિંદા થાઓ કે પ્રશંસા થાઓ તે સંયમીમાં
કશું લક્ષ્ય આપવું નહિ.

નોંધ :—પૂનની ઇચ્છા ન રાખવી અને નિન્દાને મનમાં ન લાવવી.

તેનું જ્ઞાનપર્વક સમાધાન કરવું; અને મનુષ્ય, પશુ કે દેવાના અતિ અતિ લાગંકર ઉપસર્ગો પણ સહન કરવા.

નોંધ :—આદી લોકક્રમિ અને લોકમાનસને જોતખવાનું અને સમ-ભાવથી તેનો સમન્ય કરવાનું બતાવી ત્યાગીની કરજ સમજવી છે. (એ પ્રમાણે પાલિત નામના મુનિ વિગરતા હતા.)

[૧૭] જ્યારે દુ.ખે કરીને સહી શકાય તેવા પરિપટો (વિવિધ સંકટો) આવે છે ત્યારે કાયર સાધકો શિથિલ થઈ જાય છે. પરંતુ લડાઈને મોખરે રહેલા હાથીની પેઠે તે લિપ્તુ (પાલિત) જરા પણ ખેદ પામ્યા ન હતા.

[૧૮] તે જ પ્રમાણે આદર્શ સંયમી ઠંડી, તાપ, ડાંસ, મસ્તીના સ્પર્શો કે વિવિધ રોગો જ્યારે શરીરને સ્પર્શે ત્યારે ખેદ કર્યા વિના સહન કરે અને તે બધું પૂર્વે કરેલાં કર્મોનું જ પરિણામ જાણી કપ્ટો સહી કર્મોને ખપાવે.

[૧૯] વિચક્ષણુ લિપ્તુ સતત રાગ, દ્વેષ અને મોહને છોડીને જેમ વાયુથી મેઝ કપતો નથી તેમ પરિપટોથી કપે નહિ, પણ પોતાના મનને વશ રાખી તે બધું સમભાવે સહન કરે.

[૨૦] લિપ્તુએ ન ગર્વિષ્ઠ થવું કે ન કાયર થવું. ન પૂજન ઇચ્છવું કે ન નિન્દા કરવી. પરંતુ સમુદ્રપાલની પેઠે સરલ લાવ સ્વીકારીને રાગથી વિરક્ત રહી (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર દ્વારા) નિર્વાણમાર્ગની ઉપાસના કરવી.

[૨૧] (સાધુએ) સંયમને વિષે અલુગમો કે અસંયમમાં રાગ ઉપજે તો નિવારવો, સંગથી દૂર રહેવું, આત્મહિતચિંતક થવું; તેમ જ શોક, મમતા અને પરિગ્રહની તૃણા છેદી, સમાધિવ્રત થઈ પરમાર્થપદમાં સ્થિર થવું.

[૨૨] આ જ પ્રમાણે સમુદ્રપાલ યોગીશ્વર આત્મરક્ષક અને પ્રાણી-રક્ષક બની ઉપલેપ વિનાનાં અને પોતાને ઉદ્દેશીને નહિ

ખનાવેલાં એવાં જ એકાંતસ્થાનોમાં વિચરે છે અને વિપુલ યશસ્વી મહર્ષિઓએ જે જે આચરણો આચર્યાં હતાં તેને આચરે છે, તેમ જ આવી પહેલાં અનેક સંકટોને પોતાના શરીર દ્વારા સહી લે છે.

[૨૩] શશસ્ત્રી અને જ્ઞાની એવા સમુદ્રપાલ મહર્ષિ નિરંતર જ્ઞાનમાં આગળ વધ્યા અને ઉત્તમ ધર્મ (સંયમધર્મ)ને આચરીને આખરે ક્ષવળ (સંપૂર્ણ) જ્ઞાનના ધણી થયા. અને જેમ આદ્યાશમાં સૂર્ય શોભે તેમ મહીમંડલમાં આત્મજ્યોતિથી ઓપવા લાગ્યા.

[૨૪] પુણ્ય અને પાપ એમ બન્ને પ્રકારનાં કર્મોંને ખપાવીને શરીર-અધ્યાસથી સર્વ પ્રકારે છુટી ગયા. (શિલેશી અવસ્થા પામ્યા). અને આ સંસારસમુદ્રની પાર જઈને સમુદ્રપાલ અપુનરાગતિ (અપુનરાગમન) અર્થાત્ સિદ્ધગતિને પામ્યા.

નોંધ :—શિલેશી અવસ્થા એટલે ઝડોલ અવસ્થા. જૈનદર્શનમાં આવી સ્થિતિ નિષ્કર્માં યોગીશ્વરની યાય છે. અને આવી હ્રદય દશા પામ્યા પછી તુરત જ તે આત્મસિદ્ધ, છુદ્ધ અને મુક્ત યાય છે.

સરળ ભાવ, તિતિદા, નિરવિમાનતા, અનાસક્તિ, નિંદા કે પ્રશંસા બન્ને સ્થિતિમાં સમાનતા, પ્રાણીમાત્ર પર સમભાવ. એકાંતવૃત્તિ અને સતત અપ્રમત્તા, આઠ ગુણો એ ત્યાગધર્મની ઇમારતના પાયો છે. તે પાયો જેટલા પરિપક્વ અને પુષ્ટ તેટલું જ ત્યાગી જીવન હ્રદય અને સુવાસિત. એ સુવાસમાં અનંતભવની વાસનામય દુર્ગંધ નષ્ટ બ્રહ્મ થઈ જવાત્મા જોયો ને જોયો ભૂમિદામાં જઈ આખરે અંતિમ લક્ષ્યને પામી ભય છે.

એમ કહું છું.

એ પ્રમાણે સમુદ્રપાલીય નામનું એકવીસમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

રત્નમીમ

રત્નમીમ

૨૨

શરીર, પાપાન અને જાપનો પૂર્વજીવથી પ્રાપ્ત થાય છે. પાપાનથી પાપ થાય છે. પાપ જાપનો સમાર્થ છે. જાપના છે અને જાપાનમાં સદાચરી નીતિ છે.

હવે જાપાન એટલે જાપાનમાં ઉત્તર દશા. આવી ઉત્તર દશામાં આત્મા જોવાના પ્રયત્ન પ્રયોજનોમાં પડ્યા હતાં રત્નમીમ મને કે સંજોગે જાપાન ગયા છે.

રત્નમીમ જાપાનમાં પિત્તલ બાઈ હતો. પૂર્વજીવના પ્રયત્ન પુરુષાર્થથી તેનું ઉપાદાન શુદ્ધ થયું હતું. તેનો અંતરાત્મા સ્ફુટિત થઈ જોવા લાગ્યો હતો. હવે તેને ઉત્તર દશામાં જવું હતું. તેથી જ આ ઉત્તમ રાજકુળમાં મનુષ્યમતે તેનું આગમન થયું હતું.

ભર્યોવન, સર્વાંગ સૌન્દર્ય શરીર, વિપુલ સમૃદ્ધિ પામ્યા છતાં તેનું મન તેમાં રાચતું ન હતું. પરંતુ કૃષ્ણમહારાજની અતિ આગ્રહવશાત્ તેમનું સગપણ ઉગ્રસેન મહારાજની રંભા સમાન સ્વરૂપવતી પુત્રી રાજમતી સાથે થયેલું.

ભરપૂર દાઢમાઠથી આખા યાદવકુળ સાથે તે કુમાર પરણ્યા ચાલ્યા. રસ્તામાં બાધિલાં પશુઓના પોદાર સારથિને પૂછ્યું કે આ ગિયારાં શા સારુ પીડાય છે ? સ

હજી:- પ્રભુ! જે તો આપના લગ્નમાં આવેલા મિત્રમાનોના
ભોજન માટે બાંધી રાખ્યાં છે.

મારા લગ્ન નિમિત્તે આ પેર વિલાં તેજીને દોરેલ બસ
છે. તેજ વખતે લગ્નના દાં સંકર્ષ થયા. જે રાજકુમાર પરજ્યા
વિના પેર પાળા વળ્યા અને આપરે યુવાન વયમાં રાજવાટ
અને ભોગવિલાસ જે બધું તજી મનાવેલી થયા.

તમજ વિચાર જીવનના દેવા ચલતા કરી મૂકે છે!
આવધ થયેલો આત્મા શું નથી કરી શકેલો!

ભગવાન બોલ્યા :-

[૧] પૂર્વે શૌર્યપુર (સોરીપુર) નામના નગરમાં રાજસુખજોથી
યુક્ત અને મદાન ઋદિમાન એક વસુદેવ નામના રાજા થઈ
ગયા હતા.

નોંધ :- આ પ્રાસંગિક વખતે તે રાજમારી પર આવ્યા ન હતા
અર્થાત્ યુવાજ દત્તા.

[૨] તેને દેવપ્રી અને શ્રદ્ધાંજી નામની બે સ્ત્રીઓ હતી અને તે
પ્રી શ્રદ્ધાંજીને બલશક (વસુદેવ) અને દેવપ્રીને કૃત્યુનાસુદેવ
એવા બે મનોહર કુમારો હતા.

[૩] તેજ શૌર્યપુર નગરમાં બીજા પાણ એક મદાન ઋદિમાન અને
રાજસુખજોથી યુક્ત એવા ચમુદ્રવિજય નામે રાજા હતા.

[૪] તેમને શિવા નામે પત્ની હતી, અને તેની દુષ્ટેથી લગ્ન-એલો
એક મહાવશસ્ત્રી આપ્યા એકનો નાથ અને દ્વિતીયને હમન
દરનારાઓમાં એક એવો અરિષ્ટનેમિ નામનો બાળપણે પુત્ર
હતો.

[૫] તે અરિષ્ટનેમિ શૌર્ય, ગાંધાર્ય આદિ ગુણોથી તેમજ મુસ્વરથી
યુક્ત અને (સાધિયા, શંખ, ચક્ર અને ગદા વગેરે) એક

[૯] નેમિગતને ઉચિત રિવસે ઉત્તમ પ્રકારની ઓપધિએથી સ્નાન કરાવ્યું અને દરેકાં મંચન દાખાં સાથે કપાનમાં મંચન તિલક પણ કરાવ્યું. જેમ પ્રકારનાં વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં અને તેમને ઘરે વગેરે ઉત્તમ પ્રકારના અલંકારોથી વિભવિત કર્યાં.

[૧૦] પાદરેવ રાગના (૪૨ લાખ લાપીએમાં) સોથી મોટા મીઠા-મગ મંચરતી પર તે આમદ થયા, અને જેમ મરતક પર ચૂકામણિ મોઢે તેમ મોઢવા લાગ્યા.

[૧૧] તેના ઉપર ઉત્તમ લગ્ન અને બે સામરો રેળાઈ રહ્યાં હતાં. અને તે રથ દસાઈ વગેરે સર્વ વાદ્યોના પરિવારથી સાંઝે જાયુ વીટયાઈ રતા હતા.

[૧૨] તેની સાથે દસ્તી, ઘોડા, રથ અને પાદરજ જેમ ચાર પ્રકારની મધ્યવસ્થિત શામુદરેલી સેના હતી. અને તે સમયે કિત્તખિજ વાજિંનાના દિવ્ય અને મગનરૂપમાં અવાજે આકાશ જગતી મૂક્યું હતું.

[૧૩] આવી સયોજન સમીધિ અને સરીરની ઉત્તમ કાન્તિથી ઓપતા તે વાદ્યકળના આશ્ચર્યજનક નેમીશ્વર પોતાના જીવનથી (પરજીવા મારે) ખજાર નીકળ્યા.

[૧૪] પોતાના અશુરશ્રદે લગ્નમંડપમાં પહોંચે તે પહેલાં ૯ રરતામાં ૯તાં ૯તાં વાગમાં અને પાંચરામાં પુરાયેલાં, દુઃખિત અને મરજીના ભયથી ત્રાસ પાયેલાં પ્રાણીઓને તેમજે નજરોનજર બેંધ્યાં.

નેંધ :—આ પ્રાણીઓ લગ્નનિમિત્તે લોચન મારે રાખવામાં આવ્યાં હતાં, પ્રાણ કે તે વખતે ફેરલાક દાનિય રાગઓ કે જે લેનપર્મને ખામી રાક્યા ન હતા તે આવી અનર્થ દિશાઓ કરતા હતા.

] માંસલક્ષણ કરવા મારે રેડેલાં અને તેથી મૃત્યુની સમીપ પહોંચેલાં એવાં પ્રાણીઓને બેંધેને તે ભુદિમાન નેમિનાથ સારથિને સંબોધીને આ પ્રમાણે બોલ્યા :—

[૧૬] સુખનાં ઇચ્છુક એવાં આ પ્રાણીઓને શા સારુ વાડ અને આ પાંજરાઓમાં રુધી રાખ્યાં હશે ?

[૧૭] આ સાંલજીને સારથિએ કહ્યું :—એ જાણ નિર્દોષ છે આપના જ આ વિવાહકાર્યમાં આવેલા લોકોને જમાડવા : અહીં જોધી રાખ્યા છે.

[૧૮] “તમારા લગ્ન નિમિત્તે ઘણા જીવોનો વિનાશ !” આ વ સાંલજીને સર્વ જીવો પર અનુકંપા ધરાવનાર બુદ્ધિ નેમિરાજ ખૂબ જ વિચારમાં પડી ગયા.

[૧૯] જો મારા જ કારણથી આવા અસંખ્ય નિર્દોષ જીવો હા જતા હોય તો તે વસ્તુ મારે માટે આ લોક કે પરં ઉલ્લાસમાં લેશમાત્ર કલ્યાણકારી નથી.

નોંધ :—અનુકંપાત્રિની દિવ્યપ્રભાવે તેના હૃદયને હલમલાની મૂલ પ્રથમ તોજે વિચાર્યું કે લગ્નક્રિયા જેવી સામાન્ય ક્રિયામાં પામુ આવી દિવસા લેશ રસાસ્વાદમાં આપ્યો અનર્થ ! સંસારના પામર જીવો અન્યનાં દુઃખ પારખવાની લાગણી આવે ખોઈ ખેડા હશે ? આવો સામ વિચાર પામુ તેમને કેમ સ્ફુરતો નહિ હોય ? ખરેખર, ત્યાં તે દષ્ટિ જ ત્યાં વિચાર શાના હોય ? ત્યાં અંધ અનુકરણ છે ત્યાં વિવેક ક્યાંથી જન્મ આવા અનર્થ સંચિતોથી શો લાભ ? આવા સંજોગોમાં પતન સિવાય કશું ક્યાં હતી ? આવા ગંભીર ચિંતનના પરિણામે તેને નીમ નિર્નેદ થ સંસારની આસક્તિ ઊડી ગઈ. રમણીનાં કેમળ પ્રસોભનનો ચેપ તેને લોભ ન શક્યો.

[૨૦] તુરત જ તે યજ્ઞસ્વી નેમિનાથ પોતાના કાનનાં યુગલ (ગન્ને) ફેંટલ, લગ્નનું ચિદમૃત ગુરૂ તથા જાદાં આખરજો સારથિને અર્પણ કર્યાં અને ત્યાંથી જ પાછા વળી ગયા.

નોંધ :—નિરાસિક નોંધ મળે છે કે નેમિનાથ તે જ સમયે આનંદ ન વધનાં પર તરફ પાછા વળ્યા, એકાએક આવી જનના પરિવર્તિ તેમનાં સ્નેહીજનને અચ્ચ ખેડ કલ્પજાઓ. પછી તો બહુ બહુ કહેવા છતાં પામ ન

વળા અને વૈરાગ્ય પ્રગળાવતો ગયો. વરસીદાન (પ્રત્યેક તીર્થકરે હીર લીધા પહેલાં એક વર્ષ સુધી મહામૂલાં દાન કરે છે તે) હઈ આખરે એ દબર સાધકો સાથે દીક્ષિત થયા.

[૨૧] નેમિનાથે ઘેર આવી નેપું ચારિત્ર લેવાનું મન કર્યું. કે તે વખતે તેમના પૂર્વ પ્રભાવથી પ્રેરાઈ દિવ્ય ઝડપિ અને ગોપરિષદ સાથે ધણા (લોકાંતિક) દેવો ત્યાં ભગવાન નિષ્કમણ કરાવવા માટે મનુષ્યલોકમાં ઊતર્યા.

નોંધ :—નેમિનાથ એ દેવચાસનના ૨૪ તીર્થકરો (સર્વોચ્ચવાનો) પૈકીના બાવીસમા તીર્થકર હતા. પછા ભયોના ત્રીજા પુત્ર પછી જ તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત થાય છે. જે સમયે તીર્થકર દેવ અભિનિષ્ક કરે છે તે વખતે દેવગતિમાંના જે પ્રચસ્ત દેવો ત્યાં આકર્ષાય છે તે લોકો દેવો તરીકે ઓળખાય છે.

[૨૨] આવી રીતે અનેક દેવો અને અનેક મનુષ્યના પરિવારો વીટાયેલા તે નેમીશ્વર રત્નની પાલખી પર આરૂઢ રહ્યા અને દ્વારકા (તેમના નિવાસસ્થાન) નગરીથી નીકળી રૈવતક (ગિરનાર) પર્વતમાં આવેલા ઉદ્યાનમાં ગયા.

[૨૩] ઉદ્યાને પહોંચ્યા પછી તુરત જ દેવે બનાવેલી ઉત્તમ પાલખીમાંથી ઊતરી પડ્યા. અને એક દબર સાધકોની સાથે તે ચિત્રાનક્ષત્રમાં ત્યાં પ્રવળ્યા સ્વીકારી લીધી.

નોંધ :—શ્રીકૃષ્ણના આઠ પુત્રો, બળદેવના ૭૨ પુત્રો, શ્રી ૫૬૩ બાઈઓ, ઉગ્રસેન રામના આઠ પુત્રો, નેમનાથના ૨૮ બાઈઓ, દેવસેનસુનિ વગેરે ૧૦૦ અને ૨૧૦ યાદવપુત્રો તથા આઠ મોટા નાના એક અક્ષોભ, બીન્ને તેનો પુત્ર અને ત્રીજા વરહત એમ બધા મળી એ એક દબર પુરૂષ સાથે ચિત્રાનક્ષત્રમાં ઘરથી નેમિનાથ નીકળ્યા હતા.

[illegible]

[୩] ଶ୍ରୀ ରାମଚଣ୍ଡୀ ସତ୍ୟସଂହାର ଉପନିଷଦ ଶ୍ରୀରାମ ଚରିତ୍ରାବଳୀ
ଉପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।

[३७] हे अरवे ! हं यमनेमि नमः, हे उपरनि ! हे मन्वा आधि
माराय ! हेयमाय नमने इत्युच्यते । हे आमाय !
मने रेया ।

[૩૮] આ મનુષ્યભવ દુર્ગતિ છે. માટે સાહેબ, આપણે બાંહે
બાંહે જીવે. તેમાંથી તમિ મેળવ્યા પછી ભુક્ત-મોક્ષી
આપણે પાને જિનમાર્ગને આગરીશું. (સંયમ આ
કરીશું).

[૩૯] આવી રીતે સંગમમાં દ્વાર અને વિકાર છૂટવાના ઉદ્ધોષ સાથે પરાણ પામેલા તે રથનેમિને જોઈને રાજમતી સ્વયયાં. શ્રીશક્તિથી પોતાના આત્માને ઉન્નત બનાવી તે વખતે પોતાનાં વશોને લઈ શરીર આસ્થાદિત કયું.

[૪૦] પોતાની પ્રતિજ્ઞા અને વ્રતમાં દૃઢ થતાં અને પોતાની જાં
કુળ અને શીયળનું રક્ષણ કરતાં તે રાજકન્યા રથને
ઉદ્દેશી આ પ્રમાણે બોલ્યા :—

[૪૧ જા] કદાચ તું રૂપમાં સાક્ષાત્ કામદેવ હો, લીલામાં સાક્ષ
નળદૂષ્પર હો જે પ્રલક્ષ શકેન્દ્ર હો, તોપણ હું તને ન ઇચ્છું

[૪૧ વ] અગંધન કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા સર્પો ઝળહળતા અગ્નિ-
બળી મરતું પસંદ કરે છે, પણ વમેલું વિષ ફરીથી પીવા-
યોગ્યતા નથી.

[૪૨] અપયશના અલિલાપિન! તને ધિક્કાર હો! કે જે તું વાર નામય જીવન માટે વમેલા ભોગોને ભોગવવા ધૃષ્ટ છે. એ પતિત જીવન ઠરતાં તારું મૃત્યુ વધારે ઉત્તમ છે.

[૪૩] હું ભોજકવિષ્ણુની પૌત્રી અને ઉગ્રસેન મહારાજની પુત્રી છું. અને તું અંધકવિષ્ણુનો પૌત્ર અને સમુદ્રવિજય મહારાજનો પુત્ર છે. રખે આપણે ગંધનકુળના સર્પ જેવા થઈએ. આ સંયમીશ્વર ! નિશ્ચય થઈ સંયમમાં સ્થિર થા.

નોંધ :—શ્રી હરિમદ્સુરિના ક્યન પ્રમાણે છે. દર્ગન જેઠાણી પોતાની પ્રસ્તાવનામાં લખે છે કે ભોજરાજ એ ગાશુદ્ર રૂપ છે. પરંતુ તેને બદલે ભોજરાજ જેઈએ. આ ભોજરાજનું અપર નામ જ ઉગ્રસેન છે અને અંધકવિષ્ણુનું અપર નામ જ સમુદ્રવિજય છે. આથી તે બન્ને વ્યક્તિઓ ભિન્નભિન્ન નથી પણ એક જ છે.

૧] હે મુનિ ! જો જો સ્ત્રીઓને જેઈશ અને તે સ્ત્રીઓને જોયા પછી જો આમ કામભોગોની વાંછના રાખ્યા કરીશ તો સમુદ્રકિનારે હડ નાગનું વૃક્ષ જેમ પવનથી ઊપડી જાય છે. તેમ તારો આત્મા ઉચ્ચ ભૂમિકાર્યો પતિત થશે.

૨] જેમ ગોવાળ ગાયોને હાંકવા છતાં ગાયોનો ધણી નથી પણ સાકડીનો ધણી છે અને લાંડારી ડ્રવ્યનો ધણી નહિ પણ આવીનો ધણી છે, તેમ તું પણ જો વિપયાલિલાપી રહીશ તો સંયમ પાળવા છતાં ચારિત્રનો ધણી નહિ પણ વેપનો જ માત્ર ધણી રહીશ.

૩] માટે હે રથનેમિ ! ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને દળાવી તારી પાંચે ઈન્દ્રિયોને વશ કરીને તારા આત્માને કામભોગોમાંથી પાછો વાળ.

૪] બ્રહ્મચારિણી અને સાધ્વીનાં આ આત્મસ્પર્શી અને સચોટ વ્યતેને સાંલણી જેમ અંકુશ વડે મદોન્મત હાથી વશ થાય તેમ રથનેમિ શીઘ્ર વશ થયા અને સંયમધર્મમાં બરાબર સ્થિર થયા.

નોંધ :—ત્યાં હાથીરૂપ રથનેમિ, માવલરૂપ રાજ્યમતી અને અંકુશરૂપ

જો તેણે આ સ્વચ્છ મનની રાખની કચલીને પાણી પાડે અને તેનાં
કણો પાણીમાં મીસાઈ જાય તો તેણે આ રાખની કચલીને પાણી પાડે. આમિને
પાણી પાડે તો તેણે

પાણી પાડે તો તેણે સ્વચ્છ મનની રાખની કચલીને પાણી પાડે. આમિને
પાણી પાડે તો તેણે સ્વચ્છ મનની રાખની કચલીને પાણી પાડે.

[૪૩] રથનેમિ આજ્યા મન, મનને અને કાયાના સરસથી અને
સીંધીને જિનેનિય પાળી ગયા. તથા જ્ઞાનપરિત પોતાના
પાયા આજ્યાં હર રથા અને આરિયને મરણાંત સુધી અડગ
નિભાવી રાખ્યું.

નોંધ :--રાખનીના જ્ઞાનના પગાં તેનાં સમસેમમાં વાસ થોડો.
તે યોગી કહી ન પડે તેના ઓર સમાન નિષ્કામમાન રથા.

[૪૪] એ પ્રમાણે આજ્યે ઉમ તપશ્વર્ગા કરીને એ જાનને (રાજમતી
અને રથનેમિ) કવળી (કવળજ્ઞાનધારી) થયા અને સર્વ
કર્મોનાં બંધન દૂર કરી ઉત્તમ એવી સિદ્ધગતિને પામ્યા.

[૪૫] જેમ તે પુરુષશ્રેષ્ઠ રથનેમિએ વિષયભોગથી મનને શીઘ્ર હઠાવી
લીધું તેમ વિચક્ષણ અને તરવગ પુરુષો પણ વિષયભોગથી
નિવૃત્ત થઈ પરમ પુરુષાર્થ કરે.

નોંધ :--સ્ત્રીશક્તિ ક્રોમળ છે. તેની ગતિ મંદ છે. તેનું એકાદ્ય બધથી
વીંટાયેલું છે. સ્ત્રીશક્તિનો સૂર્ય લગ્નનાં વાદળોથી ઘેરાયેલો છે.

પણ તે ક્યાં સુધી સમય ન આવે ત્યાં સુધી.

સમય આવે ત્યાં લગ્નનાં વાદળાં વીખરાઈ જાય છે. ક્રોમળતા
પ્રચંડતામાં પલટાઈ જાય છે અને તે તેજસ્વી સૂર્ય જગદણી બેઠે છે. ત્યાં
જગતનું સર્વ બળ પરાસ્ત થાય છે, પુરુષશક્તિનો આવેશ પૂરે થઈ જોસરી
જાય છે, અને આજ્યે એ શક્તિનો વિજય થાય છે.

રથનેમિ પૂર્વના યોગીશ્વર હતા : આત્મધ્યાનમાં મસ્ત રહેનારા હતા.
પરંતુ વિકારનાં બીજ બાળવા માટે તે તેટલો અને તેનો પ્રયત્ન અપર્યાપ્ત
હતો તેથી જ તેમ જનવા પામ્યું હતું.

આ ક્રમમાં કાલકલેશુ' એવું જાણીતું એવું ઉત્પત્તિવાદી સંસ્કૃતિજ્ઞ
દે. જીવન કૌશલિય પ્રત્યક્ષમાં જોઈ શકાય છે એવું કહેવામાં આવે છે.
અતઃકલેશુ' એવું કહેવામાં આવે છે.

કુદરતિ જાણી શકાય છે એવું કહેવામાં આવે છે. આમજાણમાં આવી શકેલા,
જો કલેશુ'માં હોય એવું કહેવામાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે.
આમજાણમાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે.

આમજાણમાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે.
આમજાણમાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે.
આમજાણમાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે. આમજાણમાં આવે છે.

એમ કહે છે.

મેં અમારો રચનાત્મક જાન્યોત્તમ જાણીતું જાણીતું સમાપ્ત થયું.

કેશિગોત્રીય

કેશીમ્નિ તથા ગોત્રમનો સંવાદ

૨૩

પાંચ મહાવ્રતો એ મુળગુણ કહેવાય છે. તે જ આત્મોલ્લ-
ત્તિના સાધના સાધન છે. બ્રાહ્મણી દ્વાર ક્રિયાઓ ઉત્તરગુણો
કહેવાય છે. અને તે મુળગુણની પૃષ્ઠિ માટે ગોત્રમેલી છે.

મુળ ધ્યેય ધર્મજન્યથી મુક્ત થવું કે મુક્તિ મેળવવી તે છે.
અને તે માર્ગ જવાનાં મુળગુણ તત્ત્વોનો દ્વાર્ધ પાશુ દાળો, દ્વાર્ધ
પાશુ સમયે, દ્વાર્ધ પાશુ સ્થિતિમાં પલટો થઈ શકે નહિ. તે સદા
તો ત્રિકાલાગ્રાધિત હોય છે. તેને દ્વાર્ધ પાશુ પલટાવી શકે જ નહિ.

પરંતુ ઉત્તરગુણો અને ક્રિયાનાં વિધિવિધાનોમાં દાળ
કે સમય પ્રમાણે પલટા થયા છે, થાય છે અને થવાના. સમય-
ધર્મનો સાદ સાંભળ્યા વિના ગતિ ક્યાં કરવામાં લય અને
હાનિ પડેલાં છે. સમયધર્મને ઓળખી સરળ માર્ગથી દેવળ
આત્મસદૃશ રાખી ચાલવામાં સત્યની, ધર્મની અને શાસનની
રક્ષા સમાયેલી છે.

આજથી ૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાં લગવાન મહાવીરના સમયની
આ વાત છે. લગવાન મહાવીરે સમયધર્મને ઓળખી સાધુ-
જીવનની ચર્યામાં મહાન પલટો કર્યો હતો. પૂર્વથી ચાલી
આવતી પાર્શ્વનાથની પરંપરા છતાં જન્મના કાલી પાત્રી હતી ...

અને દૃઢ વિધિવિધાનો સ્થાપી જૈન શાસનનો પુનરુદ્ધાર કર્યો હતો. સમયધર્મને ઝાળખવાથી જૈનશાસનની ધર્મધ્વજ તે સમયના વેદ અને જૌદ શાસનના શિર પર ફરકવા લાગી હતી.

ભગવાન પાર્શ્વનાથની પરંપરાને માનતા દેશી શ્રમણ સપરિવાર વિદરતા વિદરતા શ્રાવસ્તીમાં પધારેલા. તેજ વખતે ભગવાન મહાવીરના ગણધર ગૌતમ પણ સપરિવાર ત્યાં પધાર્યા. બન્ને સમુદાયે મળ્યા. પરસ્પરના શિષ્યોને ધર્મ એક અને ક્રિયા ભિન્ન જોઈ આશ્ચર્ય થયું. શિષ્યોની શંકા નિવારવા બન્ને ઋષિપુંજવો મળ્યા, ભેટ્યા, વિચારોનો સમન્વય કર્યો અને આખરે ત્યાં પણ દેશી મુનીશ્વરે સમયધર્મને સ્વીકારી લીધો અને ભગવાન મહાવીરની પરંપરામાં જૈનશાસનનો જયજયકાર બોલાવ્યો.

ભગવાન બોલ્યા :—

[૧] સર્વજ (સર્વ પદાર્થો અને તત્ત્વોના સંપર્ક જાતા), સદ્-ધર્મરૂપ તીર્થના સ્થાપક અને આખા લોકના પૂજનીય એવા પાર્શ્વનાથે અહીં જન્મેશ્વર થઈ ગયા હતા.

નોંધ :—આ વાર્તા પ્રસંગે ભગવાન મહાવીરનું શાસન પ્રવર્તતું હતું. મહાવીર પહેલાં ત્રેવીશ તીર્થંકરો ધર્મના પુનરુદ્ધારક પુરૂષો થઈ ગયા. તે પૈકી ત્રેવીશમા પ્રભુ પાર્શ્વ થયા હતા. પાર્શ્વપ્રભુનો આત્મા તો સિદ્ધ થયો હતો. આ વખતે માત્ર તેમનાં દિવ્ય આદેશનો અને તેમનું અનુયાયીમંડળ આદી દસ્તી ધરાવતું હતું.

[૨] લોકલોકની સર્વ વસ્તુ પર જ્ઞાનપ્રદીપ (જ્યોતિ)ના પ્રકાશનાર તે મહાપ્રભુના શિષ્ય મહા યશસ્વી અને જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રના પારગામી એવા દેશીકુમાર નામના શ્રમણ તે સમયે વિદ્યમાન હતા.

૧.૩.૧. તે દેશીકુમાર મુનિ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન એ

શિષ્ય ગાન તથા ચાલિતના પારખાની ક્રિયા મહા મથસ્વી
ગૌતમ હતા.

- [૭] બાર અંગોના પ્રખર ગાતા તે ગૌતમ પ્રભુ પુત્ર બહેણા શિષ્ય-
સમુદાય સાથે આંગોગામ વિચરતા વિચરતા આવરતી નગરી-
માં પધાર્યા.

નોંધ :—અવધાપિ તે બાર અંગોમાંનાં અવિહાર વિવમાન જે અને કૈંક
દિધિત નામનું અંગ ઉપવર્ણ્ય મહુ નથી. તે અંગોમાં 'પર' તીર્થ કરેલાં
અને ભવવાન મદાપીરનાં અનુભવી તત્ત્વભૂતા છે.

- [૮] તે નગર મંડળની સમીપ એક કાષ્ઠ નામનું ઉદ્યાન હતું.
ત્યાં વિદ્યુદ્ધ સ્થાન અને તુણાદિની અમિત શ્યામ પાત્રી
નિવાસ થયો.

- [૯] એ પ્રમાણે આવરતી નગરીમાં કુમાર શ્રમણ ઠેરી યુનિ અને
મહાયશરવી ગૌતમ યુનિ એ બન્ને વચ્ચે સુખપૂર્વક અને
ધ્યાનમગ્ન સમાધિપૂર્વક રહેતા હતા.

નોંધ :—તે સમયે ગામની બહારના ઉદ્યાનોમાં ત્યાગી પુરુષો નિવાસ
કરતા. ગામમાં જઈ ભિક્ષા માગી સંયમી જીવન ગુજારતા.

- [૧૦] એકદા (ભિક્ષાચરી કરવા નીકળેલા) તે બન્નેના શિષ્ય-
સમુદાય કે જે પૂર્ણ સંગમી, તપસ્વી, શુભી અને છરદક્ષ
(પૂર્ણ અહિસક) હતા, તેમને પરસ્પરના એક જ માર્ગ દોવા
હતાં વેશ અને બાજ દિશા શિન્ન જોવાથી પરસ્પર વિચાર
ઉદ્ભવ્યો.

- [૧૧] આ ધર્મ વળી કેવો? અને અમે પાળીએ છીએ તે ધર્મ
કેવો? આ આચારધર્મની ક્રિયા કેવી અને અમે પાળીએ
છીએ તે કેવી?

નોંધ :—સંગતના પાર્થનાયનો કાળ : સૂર્ય અને પ્રાત કાળ હતા. તે
યો સરળ અને શુદ્ધિમાન હતાં અને તેથી તે પ્રકારની ધર્મ.

સમુદાય સહિત પરસ્પર સમાગમ કરવાની ક્ષમતા આપી હતી.

નોંધ :—ગૌતમ દેવી મુનિ તરફ ગયે જાતા હતા, પરંતુ જાનમા ઘાતા દળ, તે સમયે ગૌતમ મુનિને મારા જાન હતા : (૧) મહિજ્ઞાન, (૨) કુપ-જ્ઞાન, (૩) રવપિજ્ઞાન, (૪) મનઃપ્રાપ્તિજ્ઞાન.

[૧૫] વિનય, બ્રહ્મ તથા અવતરના અનુકારી ગૌતમસ્વરૂપી શિષ્ય-સમુદાય સાથે દેવી મુનિ (પાર્શ્વનાથના અનુયાયી છે માટે)-નું વર્તણૂક કૃપા જાળવી તેમની પાસે વિનુક વચનમાં પોતે જતે આપ્યા.

નોંધ :—અવતાર પાર્શ્વનાથ, અવતાર મહાશિવ પદેલા થયા પે માટે તેમ અનુયાયી અનુ ગૃહીત સમુદાય, તે વિનય અવરૂપા પોતે જાની હોતા જનાં ત્યાં પધાર્યા. આ જ નમ્રતા અને જાનપ્રાપ્તિનું ચિહ્ન છે.

[૧૬] શિષ્યસમુદાય સાથે ગૌતમસ્વરૂપીને સ્વયં આવતા જોઈને દેવીકુમાર હર્ષમેલા મઈ ગયા અને તેમનું આતિથ્ય સુંદર રીતે કરવા સાધ્યા.

નોંધ :—બેશ અને સમાચારી જિલ્લ જતા સંબોધન-પ્રાપ્તિવિધ વ્યવ-હારનાં બૃત્ત ત્યાં નહીં નહિ. ત્યાં વિશુદ્ધ પ્રેમ પ્રગળે દોષ અને સંપ્રદાયનો કદાચદ ન દોષ ત્યાં તેનું વિષવાનાયકનું દોષ જ માનવી વાદા તે જાણ દેવી અર્થવં ! આવા સંનિયમમાનસી એક જ જાણ દેશે જ જન્મતાનાં પાનને તથા કરી નાખે છે.

[૧૭] દેવીકુમાર શ્રમણ ગૌતમ હજવાનને આવતા દેખી કિત્સાદથી તેમને અનુરૂપ અને પ્રાનુક (હવરહિત સાલિનું, ચોંદિનું, કાદરીનું અને રાજા નામે વનસ્પતિનું એક) આર જ્વલતાં પરાણ (ઘાસ) અને પાંચમું કાણ અને નૃણનાં આસનેાં લઈ લઈને દેવી મુનિ તથા તેમનેાં શિષ્યસમુદાય ગૌતમ મુનિ અને તેમના શિષ્યસમુદાયને તે પર બેસાડે છે.

[૧૮] તે વખતનું દશ્ય અનુપમ સાગનું હતું. કુમાર દેવીશ્રમણ પસંદ પસંદી ગૌતમ મુનિ જન્ને જણ ત્યાં બેઠા બેઠા

અમારી જાહેર સહકારી સમાજ સંસ્થાના સમાધાન મર્મ
અર્થે તેની જીવન સમય (૧૫) રજા કરે છે. તે ગૌતમ!
તેને સમાધાન કરો.

[૨૮] તે સમાધાને! સાધુજનસભાને અમારુપૂર્વક અને સર્વદ વસ્ત્ર
વાપરવાનો ધર્મ શ્રી ભગવાન મહાવીરે કર્યો છે. અને
પાર્શ્વનાથે તે વિવિધ રંગનાળાં વસ્ત્રો વાપરવાની પણ છૂટ
આપી સાધુધર્મ ફરમાવ્યો છે.

નોંધ :—અનેવસ્ત્રો અર્થે ફરલાક આવસર કરે છે. જોકે સામાન્ય રીતે
આપણે નવા સમાધાનો અર્થે નક્કરવાચી ગળીએ છીએ. એ દ્રવિણિદુએ તેમ
મર્મ શકે, પરંતુ તે કાળમાં પણ આજો સમુદાય નિર્વસ ન રહેતો. ફરલાક
પરારવિત રહેતા અને ફરલાક વસ્ત્રોવિત રહેતા. કારણ કે વસ્ત્ર વાપરવા કરતાં
તેની મૂર્ખાં પર ભગવાન મહાવીરે ખૂબ બાર આપ્યો છે. એટલે આ સ્થળે
નવા સમાધાનો ૭ અર્થે બિડા આપ્યો ઉપયોગ કરવો તે વધુ સંગત લાગે છે.

[૩૦] તે બન્ને એક જ ખોલમાં જોડાયેલા દોવા છતાં આ પ્રમાણે
દેખીતું બન્ને પ્રકારનાં વેશચિહ્નો ધારણ કરવાનું અંતર કેમ
રાખ્યું હશે? હે બુદ્ધિમન! આપને અહીં સંશય થતો
નથી?

[૩૧] આ પ્રમાણે બોલતા દેશી મુનિને ઉદ્દેશીને ગૌતમ આ પ્રમાણે
બોલ્યા :—ખૂબ વિજ્ઞાનપૂર્વક સમય અને સાધુઓનાં માનસ
જોઈને તે મહાપુરુષોએ આ પ્રમાણે લિત્તલિત્ત ધર્મસાધનો
રાખવાનું વિધાન કરેલું છે.

નોંધ :—ભગવાન પાર્શ્વનાથના શિષ્યો સરસ અને બુદ્ધિમાન હતા તેથી
તે વિવિધ વસ્ત્રો પણ શરીરના આચ્છાદન માટે છે, વિશ્રૂયા અર્થે નથી તેમ
માની અનાસક્ત બાવે ઉપયોગ કરી શકતા હતા. પરંતુ ભગવાન મહાવીરે
તેમને કે આ કાર્યમાં પુષ્કળ નિમિત્તો મળવા છતાં આસક્તિ ન થવી તે અતિ
અતિ કઠણ વસ્તુ છે. માટે જ પ્રમાણપૂર્વક અને સાદો વેશ રાખવા માટે ફર-
માવ્યું. અર્થાત્ એ બધુંયે મહાપુરુષોએ વિચારપૂર્વક જ આવસર જોઈને
કર્યું છે.

મીથ

આવે સાદો વેશ રાખવાનું કારણ:—(૧) લોકમાં વિવિધ
 કારના વિકલ્પો અને વેશો પ્રવર્તી રહ્યા છે, તેમાં આ
 વેશ પરથી લોકોને પ્રતીતિ થાય કે આ જીન સાધુ હશે.
 (૨) “હું સાધુ છું” તેવું પોતાને વેશથી ધ્યાન રહે માટે.
 (૩) સંયમનો નિર્વાહ તે દ્વારા થાય. એવાં કારણોથી જ
 લોકમાં વેશ ધારણ કરવાનું પ્રયોજન છે.

નોંધ:—વેશ એ કંઈ સાચું નથી, માત્ર ખાલ સાધન છે. તે ખાલ
 આંતરિક સાધનની પુષ્ટિમાં અને આત્મવિકાસમાં મદદરૂપ થાય તેટલા
 હદે તેનું પ્રયોજન છે.

[૩૩] વળી સાધુનો વેશ તો દુરાચાર ન થવા પામે તેવી સતત
 જગૃતિ રાખવા માટે માત્ર વ્યવહારનયથી સાધન છે. નિશ્ચયનયે
 તો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ જ મોક્ષનાં સાધન
 છે. આ વાસ્તવિક સાધનોમાં તો લગવાન પાર્શ્વનાથ અને
 લગવાન મહાવીર બન્ને મળતા જ છે. (મૌલિકતામાં લેશમાત્ર
 ભેદ નથી.)

નોંધ:—વેશ ભલે બિન હોય, પરંતુ તત્ત્વમાં ભેદ કરો છે જ નહિ,
 બિન વેશ રાખવાનું પણ ઉપર કહ્યું તે જ પ્રયોજન છે.

[૩૪] કેશીસ્વામીએ કહ્યું:—હે ગૌતમ! તમારી બુદ્ધિ ઉત્તમ છે
 (તમે બહુ સમન્વય કરી શકો છો), તમે મારો સંશય
 દૂર કર્યો છે. હવે એક બીજો સંશય (પ્રશ્ન) કરું છું તેનું
 હે ગૌતમ! તમે સમાધાન કરો.

[૩૫] હે ગૌતમ! હજારો વૈરીની વચ્ચે તમે વસી રહ્યા છો, વળી
 તે તમારી સામે ઝૂમી રહ્યા છે. છતાં તે બધાને તમે શી
 રીતે જીતી શકો છો?

[૩૬] (ગૌતમે કહ્યું:—) હું માત્ર એક (આત્મા)ને જીતવા સતત
 પ્રયત્ન કરું છું. કારણ કે તે એકને બધાથી પાંચ અને

...
...
...
...
...
...
...

...
...
...
...

[૫૧] તથા સાચા જોડે કયું પ્રમાણ (માર્ગ તારતી) મળી
તે જન પામ પાવનના પાપમાળી તે જનમ પાપી પડે
સારા જીવનને પરી નાખે છું, અને મેં તે હરેલી
અગ્નિ મને લગમા બાળા શકતી નથી.

[૫૨] કેશી મુનિએ ગૌતમને કહ્યું : ને અગ્નિ કઈ? તે મને કયેમો?
આ પ્રમાણે કેશી મુનિને બોલતા સાંભળ્યા ગૌતમે પ્રત્યુત્તર
આપનાં કહ્યું :—

[૫૩] દયાઓ એ જ અગ્નિ છે (જે જે શરીર, મન અને આત્માને
સતત બાળી રહી છે.) અને (તીર્થંદ્રરૂપી મહામેધથી વર-
શેલી) જ્ઞાન, આચાર અને તપશ્ચર્યારૂપી જ્ઞાની ધારાઓ છે.
સત્યજ્ઞાનની ધારાઓથી હળાયેલી તે દયાઓરૂપ અગ્નિ સાવ
હરી જાય છે. મને (મારા આત્માને) લેશમાત્ર બાળી
શકતી નથી.

[૫૪] હે ગૌતમ! તમારી બુદ્ધિ સુંદર છે. તમે મારા સંશયને છેદી
નાખ્યો છે. હજુ પણ હું બીજા સંશય પ્રકટ કરું છું તેવું
સમાધાન કરો.

[૫૫] (કેશી મુનિએ કહ્યું :—) હે ગૌતમ! આ મહા,

અવધર અને દુષ્ટ (માલિકને ખાદ્યમાં ધોણી દે તેવો) પેટા ખૂબ દોરી રહ્યો છે. તે પેટા પર બેસેલા તમે જોઈ માર્ગે માં રીતે જઈ શકો છો? તેનાથી કેમ કિ-માર્ગે ચાલ્યા જતા નથી?

નોંધ:—દુષ્ટ સ્વભાવવાળાં વાંદાં માલિકને માર્ગે ને કાનિજને રૂનાં અપાયા આ લોકો નાવે, જાતે તમે જોડેલા પર બિચારા કાવે રહીયા માર્ગે જ ચાલ્યા નથી એ તેવું કાવ્યું છું.

[૫૩] કેમી મહારાજને ગીતમે કહ્યું:—) તે ચેગવર દોડતા પેટાને દાકરૂપ લગામયી જાંધી રાખું છું. ગાનવગામયી પણ રહ્યો તે કિ-માર્ગે ન જતાં સ-માર્ગે જ અને દોરી વધ્ય છે.

[૫૪] કેમી મુનિએ ગીતમે કહ્યું:—તે પેટા ક્યાં? તે તમે તબેજો છો? આ પ્રમાણે બોલતા કેમી મુનિને ગીતમે આ પ્રમાણે કહ્યું:—

[૫૫] મન એ જ આદ્યિક, ભવંર અને દુષ્ટ પેટા છે. તે અંચારના વિવિધ વિષેના તરફ આમનેમ દોરી રહ્યો છે. મર્ગ-મિજાદથી લગામ વડે બલિમાન પેટાની ગાફક તેનો બેગવર નિમહ કહું છું.

[૫૬] તે ગીતમા! તમારી શુદ્ધિ હિતમ છે. તમે મારા આ અંચાર દર ક્યો. તમે બીજા અંચારને પણ રજૂ કરું છું. તેનો ઉત્તર મને કહો.

[૬૦] આ અંચારમાં ખોટા રસ્તાઓ ધણા છે જે રસ્તાઓમાં જઈ દંટિવિપયાસને કારણે જીવો સાચા માર્ગને ગ્રાણપણ શકતા નથી અને તેથી કિ-માર્ગે જઈ દુઃખો ઘાય છે. તો તે ગીતમા! આપ એ કિ-માર્ગે ન દોરવાઈ જતાં સ-માર્ગમાં રીતે રહી શકો છો?

કાઈ સ-માર્ગે ચાલ્યા જાય છે તે અને કુમાર્ગે જાય છે

તે સીને ગેં જરાજર જાણ્યા છે. અને (સન્માર્ગ કુમાર્ગનું
મને જરાજર ખ્યાન છે) તેથી હું મારા માર્ગમાં જરાજર
માલી શકું છું. નાન્ટ-જાન્ટ ચતો નથી.

[૬૨] કેશી મુનિએ ગૌતમને કહ્યું:—તે માર્ગ કયો? એ પ્રમાણે બોલતાં
કેશી મુનિને ગૌતમે આ પ્રમાણે કહ્યું:—

[૬૩] સ્વકલ્પિત મતોમાં જે સ્વચ્છંદથી વર્તે છે તે પાપંડીઓ
બધા ખોટા માર્ગમાં પ્રમાણ કરી ગોયાં ખાય છે. સંસારના
બંધનથી સર્વથા મુક્ત થયેલા જિનશ્વરોએ સત્યનો જે માર્ગ
જતાવ્યો તે ઉત્તમ છે.

[૬૪] હે ગૌતમ! તમારી શુદ્ધિ બહુ ઉત્તમ છે. મારો સંશય ત
છેદી નાખ્યો. હવે એક બીજો પણ સંશય છે. તે
સમાધાન કરો.

[૬૫] જળના મોટા પ્રવાહમાં તણાતાં પ્રાણીઓને તે દુઃખમાંથી
બચાવનાર કયું શરણુ, કયું સ્થાન, કયા ગતિ અને કયે
આધારરૂપ દ્વીપ તમે માને છો?

[૬૬] તે જળના વેગમાં પણ એક વિસ્તીર્ણુ મોટા દ્વીપ છે
જ્યાં એ પ્રાણીના મહાનવેગનું આવવું જવું થતું નથી.

[૬૭] કેશી મુનિએ ગૌતમને કહ્યું:—તે દ્વીપ કયો? આ પ્રમા
બોલતા કેશી મુનિને ગૌતમે કહ્યું:—

[૬૮] જરા અને મરણરૂપી વેગથી આ સંસારનાં પ્રાણીઓ તણા
રહ્યાં છે. તેનું શરણુ, તેનું સ્થાન, તેની ગતિ અને તેને
આધારરૂપ દ્વીપ જે કહો તે એક જ ધર્મ છે.

[૬૯] હે ગૌતમ! તમારી શુદ્ધિ સ્પષ્ટ છે. મારો તે સંશય તમે છેદી
નાખ્યો. હવે બીજો સંશય પણ રજૂ કરું છું. તેનો પ્ર
મને કહો.

[૫૦] એક મહા પ્રવાહવાળા સમુદ્રમાં એક નાવ ચારેતરફ ઘૂમી રહી છે. તે ગૌતમ! અને આપ તે ઉપર ચઢતા છો, તે તમે પાર શી રીતે પામશો?

[૫૧] ને છિદ્રવાળી નાવ છે તે પાર ન પડેગાદતાં વચમાં ફૂળી નય છે અને ફૂઆડે છે. છિદ્ર વિનાની હોય છે તે જ પાર કિતારે છે.

[૫૨] તે ગૌતમ! તે નાવ આપ જાને કદો છો? એ પ્રમાણે ખોલતા દેશી મુનિને ગૌતમે જવાબ આપ્યો :—

[૫૩] શરીર એ જ નાવ છે. આ સંસાર પોતે જ સમુદ્ર છે. અને જ્ય એ જ નાવિક છે. તે સંસાર સમુદ્રને શરીરદારા મહર્ષિ પુરુષો જ તરી નય છે.

નોંધ :—શરીર એ નાવ છે. તે કાઈ બાહ્યથી બેઠાય નહિ. તેની કાળજી સમજી અને સંધ્યમૂર્વક નાવિકને પાર ઉતારવો—એ મહર્ષિ પુરુષોનું કર્તવ્ય છે.

[૫૪] હે ગૌતમ! તમારી બુદ્ધિ ઉત્તમ છે. આ મારે સંશય છેદાઈ ગયો. હવે મને બીજા સંશય થયો છે તેનો મને ઉત્તર આપો.

[૫૫] આ સમગ્ર લોકમાં પ્રવર્તતા ઘેર અંધકારમાં બધું પ્રાણીઓ કંધાઈ રહ્યાં છે. તે બધાં પ્રાણીઓને પ્રકાશ જાણુ આપશે?

[૫૬] આ લોકમાં પ્રકાશ કરનાર જે ભાનુ જીગેલો છે તે સદાગ લોકમાં સદાજી જીવેને પ્રકાશ આપશે.

[૫૭] વળી હે ગૌતમ! તે સર્વ આપ જાને કદો છો? આ પ્રમાણે ખોલતા દેશી મુનિને ગૌતમે કહ્યું :—

[૫૮] સંસારના સમગ્ર અંધકારને વિખેરી પોતાની અનંત જ્યોતિષી પ્રકાશેલો સર્વગ્રસ્તી તે સર્વ જ આ આખા લોકના પ્રાણીઓને પ્રકાશ આપશે.

નોંધ :—જે પ્રજા આત્માનો સર્વ અંધકાર દૂર થયો હોય, જે સંસારના બંધનથી સર્વથા મુક્ત થયા હોય, તે જ પોતાના અનુભવનો માર્ગ જગતને બતાવી સર્વ દુઃખથી મુક્તી શકે.

સમયધર્મની હાકલ સૌકોઈને માટે છે. સમાજ સમયધર્મથી સંકળા-
જેલો છે. શ્રમણવર્ગ અને શ્રાવકસમૂહ એ બધાં સમાજનાં અંગો છે, કોઈ પણ
અંગ, તે તરફ ઉપેક્ષા ન રાખતાં, રાજ્યમાં કહેલા અભાદિત સત્યને જોગખી
સંજોન પુરુષાર્થ કરે અને સુવ્યવસ્થિત રહી જૈનશાસનની ઉન્નતિ કરે તે જ
અભીષ્ટ છે.

એમ કહું છું :

એ પ્રમાણે કેશિગૌતમીય નામનું ત્રેવીસમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું-

તે સૌને ગેં જરાજર જાણ્યા છે. અને (સન્માર્ગ કુમાર્ગનું મને જરાજર ધ્યાન છે) તેથી હું મારા માર્ગમાં જરાજર ચાલી શકું છું. નાટ-ગાટ થતો નથી.

[૬૨] કેશી મુનિએ ગૌતમને કહ્યું:—તે માર્ગ કયો? એ પ્રમાણે જોણત કેશી મુનિને ગૌતમે આ પ્રમાણે કહ્યું:—

[૬૩] સ્વકલ્પિત મતોમાં જે સ્વચ્છંદથી વર્તે છે તે પાપાંડીએ જ્યાં ખોટા માર્ગમાં બ્રમણ કરી ગોયાં ખાય છે. સંસારન બંધનથી સર્વથા મુક્ત થયેલા જિનશ્વરોએ સત્યનો જે માર્ગ જતાવ્યો તે ઉત્તમ છે.

[૬૪] હે ગૌતમ! તમારી શુદ્ધિ બહુ ઉત્તમ છે. મારો સંશય તમે છેદી નાખ્યો. હવે એક ખીન્ને પણ સંશય છે. તેનું સમાધાન કરો.

[૬૫] જળના મોટા પ્રવાહમાં તણાતાં પ્રાણીઓને તે દુઃખમાંથી બચાવનાર કયું શરણ, કયું સ્થાન, કયી ગતિ અને કયો આધારરૂપ દ્વીપ તમે માનો છો?

[૬૬] તે જળના વેગમાં પણ એક વિસ્તીર્ણ મોટા દ્વીપ છે જે જ્યાં એ પાણીના મહાનવેગનું આવલું જવું થતું નથી.

[૬૭] કેશી મુનિએ ગૌતમને કહ્યું:—તે દ્વીપ કયો? આ પ્રમાણે જોણતા કેશી મુનિને ગૌતમે કહ્યું:—

[૬૮] જરા અને મરણરૂપી વેગથી આ સંસારનાં પ્રાણીઓ તણાઈ રહ્યાં છે. તેનું શરણ, તેનું સ્થાન, તેની ગતિ અને તેનો આધારરૂપ દ્વીપ જે દેહો તે એક જ ધર્મ છે.

[૬૯] હે ગૌતમ! તમારી શુદ્ધિ સુંદર છે. મારો તે સંશય તમે છેદી નાખ્યો. હવે ખીન્ને સંશય પણ રજૂ કરું છું. તે મને દેહો.

[૭૦] એક મહા પ્રવાહવાળા સમુદ્રમાં એક નાવ ચારેતરફ ઘૂમી રહી છે. હે ગીતમ! અને આપ તે ઉપર ચડેલા છો, તો તમે પાર શી રીતે પામશો?

[૭૧] જે છિદ્રવાળા નાવ છે તે પાર ન પહોંચાડતાં વચમાં ફૂળી જાય છે અને ફૂળાડે છે. છિદ્ર વિનાની હોય છે તે જ પાર કિતારે છે.

[૭૨] હે ગીતમ! તે નાવ આપ કોને કહો છો? એ પ્રમાણે બોલતા દેશી મુનિને ગીતમે જવાબ આપ્યો :—

[૭૩] શરીર એ જ નાવ છે. આ સંસાર પોતે જ સમુદ્ર છે. અને જ્ય એ જ નાવિક છે. તે સંસાર સમુદ્રને શરીરદ્વારા મહર્ષિ પુરુષો જ તરી જાય છે.

નોંધ :—શરીર એ નાવ છે. તે કાઈ બાહ્યથી બેઠાય નહિ, તેથી કાળજી રાખવી અને સંયમપૂર્વક નાવિકને પાર કિતારવો—એ મહર્ષિ પુરુષોનું કર્તવ્ય છે.

[૭૪] હે ગીતમ! તમારી શુદ્ધિ ઉત્તમ છે. આ મારો સંશય છેદાઈ ગયો. હવે મને બીજા સંશય થયો છે તેનો મને ઉત્તર આપો.

[૭૫] આ સમગ્ર લોકમાં પ્રવર્તતા ધોર અંધકારમાં બધું પ્રાણીઓ અંધારું રહ્યાં છે. તે બધાં પ્રાણીઓને પ્રકાશ કોણ આપશે?

[૭૬] આ લોકમાં પ્રકાશ કરનાર જે જ્ઞાનુ જિગેસો છે તે સદૃશ લોકમાં સદૃશ જીવોને પ્રકાશ આપશે.

[૭૭] વળી હે ગીતમ! તે સર્વ આપ કોને કહો છો? આ પ્રમાણે બોલતા દેશી મુનિને ગીતમે કહ્યું :—

[૭૮] સંસારના સમગ્ર અંધકારને વિખેરી પોતાની અનંત ત્યોતિ-યી પ્રકાશથી સર્વગ્રસ્ત તે સર્વ જ આ આખા લોકના પ્રાણીઓને પ્રકાશ આપશે.

નોંધ :—જે પ્રજા આત્માનો સર્વ અંધકાર દૂર કરી દોષ, જે સંસારની સર્વ ત્રાસ મુક્ત થવા દોષ : તે જ પોતાના આત્મજનો માર્ગ જાણી સર્વ દુઃખની મુક્તિ શરૂ કરે.

[૯૬] હે ગૌતમ! તમારી શુદ્ધિ ઉત્તમ છે. મારો સંશય નહીં થયો. મને એક પીન્ને પણ સંશય થયો છે તેનો ઉત્તર મને કહેા.

[૮૦] હે મુને! સંસારના જીવો શારીરિક અને માનસિક દુઃખથી પીડાઈ રહ્યા છે. તેને માટે કલ્યાણકારી, નિર્ભય, ઉપદ્રવ અને પીડા રહિત કયું સ્થાન? તે આપના જાણવામાં છે?

[૮૧] હું તો માનું છું કે જ્યાં જવું બહુ દુર્લભ છે એવું લોકના અગ્રભાગ પર એક એવું સુંદર અને નિશ્ચલ સ્થાન છે કે જ્યાં આગળ જરા, મૃત્યુ, વ્યાધિ કે વેદના, તેમાંનું કશું જ નથી.

[૮૨] પણ તે સ્થાન કયું છે તે તમે જાણો છો? એ પ્રમાણે બોલતાં કેશી મુનિને ગૌતમે કહ્યું :—

[૮૩] જરા-મરણની પીડાથી રહિત અને પરમ કલ્યાણકારી લોકના અગ્રભાગ પર આવેલું તે સ્થાન સિદ્ધિસ્થાન કે નિર્વાણસ્થાન કહેવાય છે. અને ત્યાં મહર્ષિઓ જ જઈ શકે છે.

[૮૪] હે મુને! તે સ્થાન લોકના અગ્રભાગમાં દુઃખથી પહોંચી શકાય તેવું, નિશ્ચલ અને પરમસુખદ સ્થાન છે. સંસારરૂપી સમુદ્રનો અંત દરનાર શક્તિશાળી પુરુષો ત્યાં પહોંચી શકે છે. ત્યાં પહોંચ્યા પછી ક્લેશ, શોક કે દુઃખ એવું કશું હોતું નથી. અને ત્યાં ગયા પછી પુનરાગતિ થતી નથી.

[૮૫] હે ગૌતમ! તમારી શુદ્ધિ સુંદર છે. તમે મારા બધાય સંશયોતું બહુ સુંદર સમાધાન ક્યું. હે સંશયાતીત! હે સર્વ સિદ્ધાંતના પારગામી ગૌતમ! તમને નમસ્કાર દો!

[૮૬] પ્રબળ પુરુષાર્થી કેશી મુનીશ્વર આ પ્રમાણે (શિષ્યોના)

સમયધર્મની તાકલ સીમાઈને માટે છે. સમાજ સમયધર્મથી સંકળા-
ઓલો છે. શ્રમાવર્ગ અને આત્મસમૂહ એ બધાં સમાજનાં અંગો છે, કોઈ પણ
અંગ, તે તરફ ઉપેક્ષા ન રાખતાં, શાસનમાં કહેલા અભ્યાધિત સત્યને ઓળખી
સંજીન પુરુષાર્થ કરે અને સુવ્યવસ્થિત રાદી કૌનશાસનની ઉન્નતિ કરે તે જ
આવીષ્ટ છે.

એમ કહું છું :

એ પ્રમાણે દ્વિશિર્ગીતમીય નામનું ત્રેવીસમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું-

